

Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen

**Tutkintaopas esitutkintaviranomaisille
ja tarkistuslista työsuojeluviranomaisille**

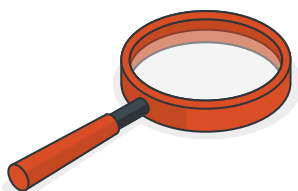
A stylized illustration of a magnifying glass with a dark blue handle and a light blue frame, positioned in the lower-left quadrant of the cover. The lens is empty and reflects the orange background.

**Pekka Ylinen
Anniina Jokinen
Anna-Greta Pekkarinen
Natalia Ollus
Katja-Pia Jenu
Thomas Skur**

Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen

Tutkintaopas esitutkintaviranomaisille
ja tarkistuslista työsuojeluviranomaisille

Pekka Ylinen
Anniina Jokinen
Anna-Greta Pekkarinen
Natalia Ollus
Katja-Pia Jenu
Thomas Skur

2020
Helsinki

Kirjoittajat:

Pekka Ylinen, Anniina Jokinen,
Anna-Greta Pekkarinen, Natalia Ollus,
Katja-Pia Jenu ja Thomas Skur

Maakohtaiset taustaselvitykset:

Bulgaria: Anton Kojouharov ja
Vladimir Nikolov

Latvia: Lasma Stabina, Jurijs Misjuns,
Ļubova Masaļska-Radziņa ja
Baiba Puķukalne

Suomi: Pekka Ylinen, Anniina Jokinen,
Anna-Greta Pekkarinen, Katja-Pia Jenu
ja Thomas Skur

Viro: Anna Markina, Ardo Ranne, Igor
Krotenko ja Simone Eelmaa

Taitto ja kuvitus:

Lea-Maija Laitinen
www.leamaija.works

Simone Gaglionen kehittämä
FLOW-julkaisujen logo ja ulkoasutyli-
elementit
<https://www.simonegi.it>

Hankkeen puitteissa on järjestetty kaksi
asiantuntijatapaamista esitutkinta- ja
työsuojeluviranomaisten kesken sekä
kansainvälinen työpaja. Tapaamisten
avulla on pyritty validoimaan oppaan
sisältö sekä varmistamaan, että se
on mahdollisimman käytännöllinen.
Kiitämme kaikkia oppaan
kommentointiin osallistuneita.

Painopaikka: Helsinki 2020

Yhdistyneiden Kansakuntien
yhteydessä toimiva Euroopan
Kriminaalipoliitiikan Instituutti (HEUNI)

Julkaisun on rahoittanut
Euroopan unionin sisäisen
turvallisuuden rahasto, joka
koskee poliisiyhteistyötä,
rikollisuuden ehkäisemistä ja torjumista
sekä kriisinhallintaa (ISF-P)

Tässä julkaisussa esitetyt näkemykset
ovat sen kirjoittajien eivätkä
välttämättä edusta Euroopan
komission virallista kantaa.

HEUNI Publication Series No. 95b

ISBN 978-952-7249-29-1 (nid.)

ISBN 978-952-7249-30-7 (PDF)

ISSN 1799-5590

ISSN-L 1237-4741

Ministry of the Interior
Republic of Latvia

CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

heuni

Sisällysluettelo

Johdanto	8
Mitä ihmiskauppa on?	11
Toimintaympäristöanalyysi ja sidosryhmäyhteistyö	16
Ihmiskaupan tunnistaminen	20
Ihmiskauppaan puuttuminen	24
Tutkinnan kohdentaminen ja näyttö	27
Kiinniotto ja kuulustelut	34
Tulkkauksen huomioiminen	36
Uhrin suojaus	38
Alkutoimet	38
Jatkotoimenpiteet	40
Syyttäjäyhteistyö	42
Talousrikollisuus ja rahavirrat	45
Talousrikollisuus	45
Rahavirrat	47
Rahanpesu	48
Vakuustakavarikko	50
Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi	51
Sanktiot luvottomasti maassa työskentelevän työntekijän palkanneelle työnantajalle	52
Kansainvälinen yhteistyö: Yhteinen tutkintaryhmä - JIT	54
Haasteista onnistuneisiin tutkintoihin	57
Lähteet	61
Kohti onnistunutta esitutkintaa	62
Liitteet: Tarkistuslistat	64
Tarkistuslista 1. Työperäisen hyväksikäytön tunnistaminen työsuojelutarkastajille sekä muille tarkastusviranomaisille	64
Tarkistuslista 2. Esityksen tekeminen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään	70
Tarkistuslista 3. Kysymyksiä työntekijöille	72

Johdanto

Työperäisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön tunnistaminen ja tutkiminen on haastavaa. Kyse on usein kansainvälisestä rikollisuudesta, jossa yleensä yhdestä tai useammasta maasta on tuotu toiseen maahan ulkomaalaisia työntekijöitä, joiden heikkoa asemaa ja tietämättömyyttä rikoksenteikijät hyväksikäyttävät monin tavoin. Työperäistä hyväksikäyttöä esiintyy erityisesti erilaisilla työvoimaintensiivisillä aloilla, kuten ravintola-, siivous-, maatalous- ja rakennusaloilla (esim. Jokinen ym. 2011; Ollus ym. 2013; Jokinen & Ollus 2014; FRA 2015). Rikolliset pyrkivät salaamaan rikollisen toimintansa kaikin keinoin ja pelottelevat uhrin vaikenemaan hyväksikäytöstä. Työperäisen hyväksikäytön perimmäinen motiivi on taloudellisen hyödyn maksimoiminen. Valitettavasti työntekijöiden hyväksi käyttäminen voi olla taloudellisesti erittäin kannattavaa, etenkin koska kiinnijäämisen riski on yleensä pieni. (Jokinen & Ollus 2019.)

Tämä opas on kehitetty osana EU-rahoitteista FLOW-projektia¹, jonka kohdeyleisönä on esitutkinta- sekä työsuojeluviranomaiset Suomessa, Bulgariassa, Latviassa ja Virossa. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoisuutta työperäisestä ihmiskaupasta ja hyväksikäytöstä ja tarjota konkreettisia työkaluja ilmiöön puuttumiseksi ja sen tutkimiseksi. Opas perustuu erityisesti Suomen poliisin ja työsuojelun kokemuksiin, sillä Suomessa on eurooppalaisittain tunnistettu poikkeuksellisen paljon työperäisiä ihmiskaupatapauksia, jotka ovat myös johtaneet tuomioihin ihmiskaupasta.

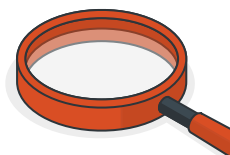
Oppaassa käydään lyhyesti läpi poliisitoiminnan ketju alkaen saadusta herätteestä ja päättyen käytännön järjestelyihin oikeudenkäynnissä ja sen jälkeisiin toimenpiteisiin. Oppaassa myös havainnollistetaan tunnistamiseen ja tutkintaan liittyviä seikkoja käytännönläheisillä esimerkeillä. Liitteenä oppaassa on erilaisia tarkistuslistoja, joiden pohjalta esitutkintaviranomaiset, toisin sanoen tutkinnanjohtaja ja tutkija, pystyvät käynnistämään jutun alkutoimet. Tarkistuslistoissa on tavoitteena huomioida kaikki käytössä olevat keinot ja luoda ns. työkalupakki, joka soveltuu tilanteeseen kuin tilanteeseen. Lisäksi tarkistuslistoissa on

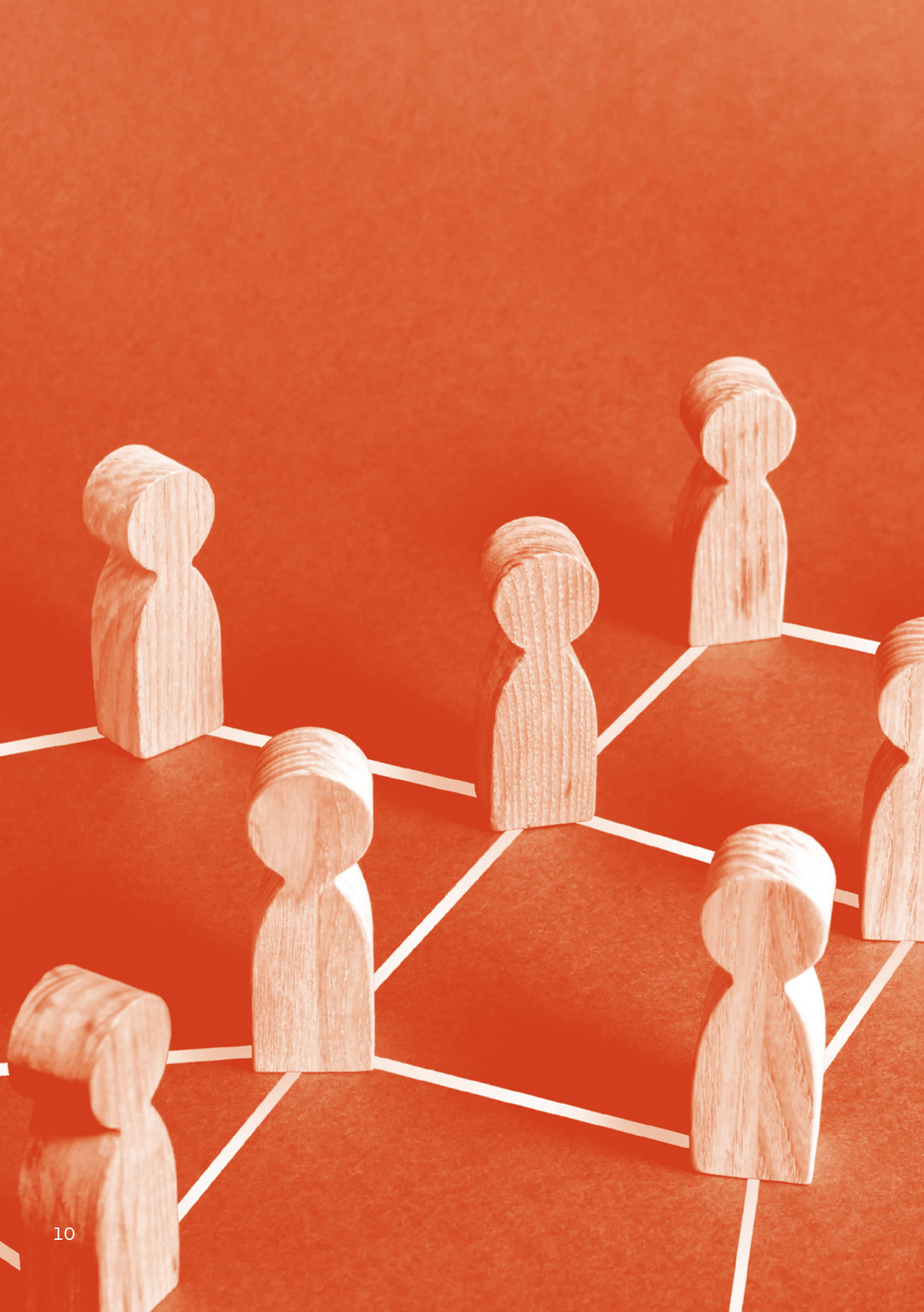
¹ *Flows of illicit funds and victims of human trafficking: uncovering the complexities 814791 — FLOW — ISFP- 2017-AG-THBX*

erillinen osio työsuojelutarkastajille työperäisen ihmiskaupan tunnistamisesta tarkastuksen yhteydessä.

Oppaassa esitellään myös tapausesimerkkejä ja hyviä käytäntöjä Suomesta, Bulgariasta, Latviasta ja Virosta. Niiden pohjalta käydään läpi toimivaksi osoittautuneita keinoja ihmiskaupan paljastamiseen, torjuntaan ja tutkintaan yhteistyössä poliisin, työsuojelun ja muiden viranomaisten kanssa. Hyvinä käytäntöinä käydään läpi myös kuulusteluihin, puhuttamisiin ja tulkin käyttöön liittyviä kysymyksiä. Tarkoituksena on keskittyä erityisesti siihen, mikä on toiminut ja mikä ei.

Onnistuneessa tutkinnassa kaikki riittävä tieto saadaan kerättyä nopeasti ja tapauskohtaisesti oikealle tutkinnasta vastaavalle henkilölle, jolloin on mahdollista puuttua uhrin tilanteeseen ja sitä kautta varmistaa riittävän näytön saaminen. Myös eri viranomaisten välinen yhteistyö on tärkeää ja nopeaa toimintaa vaativissa tilanteissa on hyvä käydä eri toimijoiden roolit tarkasti läpi.

Mitä ihmiskauppa on?

Ihmiskauppa on monimuotoinen rikos, joka koostuu kolmesta elementistä: keinoista, tekotavasta ja tarkoituksesta, jotka eritellään kuvassa 1. Niistä jokainen täytyy näyttää toteen, jotta kyseessä olisi ihmiskauppa (RL 25: 3 § ja 3 a §). Alaikäisten osalta keinoja ei tarvitse todistaa.

Kuva 1. Ihmiskaupan elementit

Keinot	Tekotapa	Tarkoitus
<ul style="list-style-type: none"> ○ Riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksi käyttäminen ○ Painostaminen ○ Erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksi käyttäminen ○ Korvauksen maksaminen toista määräysvallassa pitävälle henkilölle tai korvauksen vastaan ottaminen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Toisen määräysvaltaan ottaminen ○ Värvääminen ○ Luovuttaminen ○ Kuljettaminen ○ Vastaanottaminen ○ Majoittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Seksuaalinen hyväksikäyttö ○ Pakkotyö ○ Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet ○ Elimien tai kudoksien poistaminen

Työperäisen ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiseksi täytyy todistaa pakkotyötarkoitus, jota ei ole määritelty Suomen lainsäädännössä erikseen. Pakkotyön määritelmän osalta lain esitöissä viitataan Kansainvälisen työjärjestön ILO:n pakollista työtä koskevaan yleissopimukseen vuodelta 1930 (SopS 44/1935) sekä ILO:n sopimukseen pakkotyön poistamisesta vuodelta 1957 (SopS 17/1960). ILO:n yleissopimuksen mukaan ”pakollisella työllä ymmärretään kaikenlaista työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut” (art. 2). Toisin sanoen työntekijällä tulee siis aina olla oikeus vapaasti valita työnsä, mutta myös vapaus lopettaa työsuhde.

ILO:n määritelmässä työn tai palvelun vaatimiseen rangaistuksen uhalla viittaa erilaisiin tilanteisiin, jotka voivat kertoa mahdollisesta pakkotyötilanteesta (ILO 2005, 20–21):

- Työntekijään kohdistetaan fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai sillä uhkaamista.
- Työntekijän liikkuvuutta rajoitetaan.
- Työntekijä saatetaan velkavankeuteen, esimerkiksi maahantulon järjestämiskustannusten tai kohtuuttomaksi hinnoitellun majoituksen vuoksi.
- Työntekijän palkka pidätetään kokonaan tai osittain, tai se jää maksettavaksi vasta sitten, kun työnteko päättyy.
- Työntekijän passi tai henkilöllisyystodistus otetaan pois.
- Työntekijä uhataan ilmiantaa viranomaisille.

Samoin, jos työtärjoukseen on liittynyt harhaanjohtamista tai pettämistä, työntekijän suostumusta ei voi pitää tietoisena ja vapaaehtoisena (ILO 2009, 12–13).

Pakkotyön ”pakkoa” tarkasteltaessa on siis olennaista huomioida myös hienovaraiset kontrolloikeudet, kuten ne seikat, joiden takia työntekijä ei voi lähteä työsuhteesta.

Näitä ovat esimerkiksi velasta johtuva riippuvuus työnantajasta sekä tietämättömyydestä ja vaihtoehdottomuudesta johtuva haavoittuva asema. Ne keinot, joilla työntekijää kontrolloidaan, hänen velkaansa lisätään ja hänen liikkumisvapauttaan ja itsemääräämisoikeutta rajoitetaan, ovat juuri niitä tekijöitä, jotka poistavat alkuperäisen suostumuksen merkityksen.

Hallituksen esityksen (HE 103/2014) mukaan pakkotyössä on kyse pysyvistä tilasta, jossa työntekijällä ei ole tavanomaisia oikeuksia kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittamista, ja jonka ylläpitämiseksi käytetään henkeen, terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvaa tai muuta varteenotettavaa uhkausta (esimerkiksi uhkaus ”ilmiantaa” työntekijä viranomaisille), työntekijän liikkumavapauden rajoittamista, työntekijän ja työnantajan välillä olevaa velkasuhdetta tai passin tai muun henkilöllisyyden osoittavan asiakirjan poisottamista. Hallituksen esityksessä huomautetaan myös, että ihmiskaupasta saattaa olla kyse myös sellaisissa tilanteissa, joissa uhri itse ei välttämättä edes ymmärrä olevansa hyväksikäytön kohteena. Erityisesti voidaan ajatella työperäisen ihmiskaupan osalta tällaisen tilanteen olevan käsillä silloin, kun uhri on ulkomaalainen eikä tunne Suomen lainsäädäntöä ja työntekijöiden oikeuksia.

Todellisuudessa useat päällisin puolin huomaamattomat seikat voivat estää uhria lähtemästä, vaikka hänellä olisikin esimerkiksi käytössään matkapuhelin tai työpaikka olisi poliisiaseman lähellä. Avun hakemiselle on lukuisia esteitä kuten esimerkiksi kielitaidon, paikallistuntemuksen tai kulkuvälineiden puute ja tietämättömyys omista oikeuksistaan ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Arvioitaessa hyväksikäyttöä ja pakkotyötä tulisi siis tarkastella sitä, onko uhrilla tosiasiallisia vaihtoehtoja lähteä tilanteesta. (Jokinen ym. 2011, 186.) Pakkotyö ei siis vaadi äärimmäistä työntekijän pakottamista, väkivaltaa ja kontrollointia.

Usein rajanveto työperäisen ihmiskaupan ja ”pelkän” työperäisen hyväksikäytön välillä ei ole helppoa. Suomessa toinen keskeinen aiheeseen liittyvä rikosnimike on kiskonnantapainen työsyryntä, joka luetaan ihmiskaupan kaltaiseksi rikokseksi (RL 47: 3 a §). Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä edellytetään, että työnhakija tai työntekijä on asetettu huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan ja työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Yleensä kyse on alipalkkauksesta ja huonoista työehdoista. Pelkkä alipalkkaus ja huonot työehdot tai -olosuhteet eivät riitä täyttämään pakkotyötarkoituksessa tehdyn ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä, mutta kyseessä voi olla kiskonnantapainen työsyryntä.

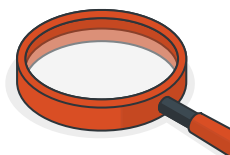
Käytännössä rajanveto kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ihmiskaupan välillä ei ole aina yksiselitteistä tai yksinkertaista. Kiskonnantapainen työsyryntä on nimenomaan tarkoitettu syryntää koskeviin tilanteisiin, kun taas ihmiskauppa on vapauteen kohdistuva rikos. Päällekkäisyyttä aiheuttavat etenkin ihmiskaupan tekotavoissa riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan hyväksi käyttäminen, joka vertautuu kiskonnantapaisen työsyrynnän työntekijän taloudelliseen tai muuhun ahdinkoon tai riippuvaiseen asemaan. Seuraavassa taulukossa listataan ihmiskaupparikoksen riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan tunnusmerkit.

Taulukko 1. Ihmiskaupparikoksen riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan tunnusmerkit

Riippuvainen asema	Turvaton tila
<ul style="list-style-type: none">○ perhesuhteet tai henkilökohtaiset suhteet○ työsuhde○ vuokralaisuus○ velka○ asuminen laitoksessa○ päihderiippuvaisen riippuvuus päihteiden välittäjästä○ uhka tulla ilmiannetuksi viranomaisille, jos maassa ilman oleskelulupaa○ matkustusdokumenttien takavarikoiminen○ läheisen perheenjäsenen riippuvaisen aseman hyväksikäyttö	<ul style="list-style-type: none">○ nuori ikä○ vakava sairaus○ päihderiippuvuus○ läheisen perheenjäsenen vakava sairaus tai päihderiippuvuus○ vaikea taloudellinen tilanne○ kodittomuus○ psyykkinen tila○ fyysinen tai psyykkinen vamma○ aiemmat traumaattiset kokemukset, esim. seksuaalinen hyväksikäyttö tai prostituutio○ ulkomaalaisuus, turvapaikanhakija- tai pakolaisstatus

Kiskonnantapainen työsyryjä tarkoittaa työntekijän huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista suhteessa muihin työntekijöihin palkanmaksun ja työaikojen noudattamisen osalta. Ihmiskaupparikoksessa kaikkien kolmen elementin tulee täytyä, eli keinojen, tekotavan ja hyväksikäyttötarkoituksen. Rothin mukaan (2010) ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täytyminen ei kuitenkaan edellytä, että jokainen epäilty on osallistunut koko tekotajuun (rekrytointi, kuljetus, hyväksikäyttö). Riittää, että epäilty ottaa uhrin valtaansa, värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa. Ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiseksi tulisi yhden tekotavan lisäksi myös riittää, että yksi ainoa keino on ollut käytössä. (Jokinen ym. 2011, 190.)

Suomessa esiin tulleissa hyväksikäyttötapauksissa on useimmiten ollut kyse toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttämisestä tai toisen erehdyttämisestä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi työntekijän erehdyttämistä työn olosuhteista, asumisesta ja palkasta, ylipitkiä työpäiviä alhaista tai ei mitään korvausta vastaan, sekä työntekijän yllä mainittujen riippuvuuksien ja turvattomuuden hyödyntämistä, jotta työntekijä saadaan pidettyä tehtävässään ja asemassaan. Lisäksi tilanteissa voi esiintyä väkivallalla uhkailua tai väkivallan käyttöä, passin ja pankkitunnusten pois ottamista ja muuta uhkailua. Kyse on ihmiskaupasta, jos henkilöllä ei ole kokonaisvaltaisesta kontrollista johdun tosiasiallisia keinoja lähteä työsuhteesta. (Jokinen ym. 2011.) Lisäksi työperäisen hyväksikäytön yhteydessä esiintyy usein talousrikollisuutta ja muita rikoksia, joita käsitellään tarkemmin luvussa Talousrikollisuus ja rahavirrat.

Toimintaympäristöanalyysi ja sidosryhmäyhteistyö

Ihmiskauppa ja siihen rinnastettavat ilmiöt voivat tulla ilmi useiden eri viranomaisten toimialoilla. Poliisin lisäksi erityisesti työsuojeluviranomaiset, veroviranomaiset, ammattiliitot ja muut viranomaiset voivat tunnistaa työperäiseen hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan viittaavia tapauksia. Paikallistasolla poliisin ja työsuojelun tulisi tehdä toimintaympäristöanalyysia siitä, millä aloilla työperäistä hyväksikäyttöä voi esiintyä ja asuuko paikkakunnalla henkilöitä tai ryhmiä, jotka olisivat erityisen alttiita hyväksikäytölle. Kaupungissa työperäistä hyväksikäyttöä voi esiintyä esimerkiksi ravintola-, rakennus- ja siivousaloilla, kun taas maaseudulla riskiryhmässä voivat olla esimerkiksi maa- ja marjatiiloilla työskentelevät kausityöläiset. Seuraavassa taulukossa 2 käydään läpi riskiryhmiä ja -sijainteja sekä tahoja, jotka voivat kohdata ja paljastaa hyväksikäyttötapauksia.

Taulukko 2. Työperäisen hyväksikäytön riskiryhmät- ja sijainnit sekä mahdolliset paljastavat tahot.²

Riskiryhmät ja -sijainnit	Työperäisen hyväksikäytön mahdollisesti paljastavat tahot
<p>Ulkomaalaiset työntekijät (mukaan lukien EU-kansalaiset ja lähetetyt työntekijät), paperittomat siirtolaiset, turvapaikanhakijat, pakolaiset, ulkomaalaiset opiskelijat ja kausityöntekijät</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Paljonko kohderyhmiin kuuluvia ihmisiä kaupungissa/kunnassa asuu? ○ Missä ja millä aloilla he työskentelevät? ○ Missä he asuvat ja miten he kulkevat töihin? ○ Millainen tausta ja demografinen profiili kyseisellä väestöryhmällä on? ○ Millaiset heidän työolonsa ja palkkansa ovat? ○ Ovatko he tietoisia oikeuksistaan? Saavatko he tukea ja palveluja? 	<ul style="list-style-type: none"> ○ työsuojelutarkastajat ○ poliisi ○ terveys-/palo-/alkoholi- ja verotarkastajat ○ ammattiliitot ○ sosiaalipalvelut ○ terveydenhuollon henkilöstö ○ järjestöt ○ uhreja auttavat järjestöt³ ○ maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät ○ maahanmuuttajajärjestöt ○ maahanmuutto- ja lupaviranomaiset ○ rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyritykset ○ yksityiset kansalaiset
<p>Riskialttiit sijainnit</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ○ Suuret rakennustyömaat, joissa työskentelee ulkomaalaisia työntekijöitä ○ Suuret maa- ja marjatilat, joissa työskentelee ulkomaalaisia työntekijöitä ○ Siivouskohteet, joissa työskentelee ulkomaalaisia työntekijöitä ○ Alueet, joilla on paljon esimerkiksi etnisiä kauppoja, kynsihoitoloita ja/tai rahansiirtopalveluja 	<p>² Adapted from CBSS 2016, 19, 23.</p> <p>³ Ihmiskaupan uhreja auttavat Suomessa etenkin ns. Neliapila-järjestöt, eli Rikosuhripäivystys, Pakolaisneuvonta, Monika-Naiset ja Pro-tukipiste. Ks. myös https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/verkostot/ihmiskaupan-vastainen-verkosto-ikv-verkosto/</p>

Usein ongelmana on, että viranomaiset ja muut toimijat kohtaavat työperäistä hyväksikäyttöä kokeneita ihmisiä, mutta eivät aina ole välttämättä tietoisia siitä, että ovat tekemisissä uhrin kanssa. Keskeisin haaste sekä tunnistamiselle että yhteistyölle on, että käytännössä kenelläkään ei ole asiasta kokonaistilannekuvaa.

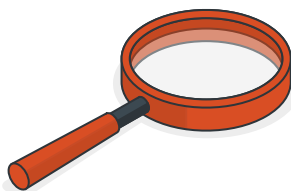
Erityisesti työsuojelutarkastajilla on tarkastuksellaan mahdollisuus havaita joitain hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä. Näitä käydään läpi tarkastuslistassa 1. Myös poliisin, työsuojelun ja verottajan yhteistarkastuksista on hyviä kokemuksia Suomen lisäksi myös Bulgariassa, Latviasa ja Virossa. Lisäksi muilla viranomaisilla, kuten palo- ja elintarviketurvallisuusviranomaisilla voi olla tärkeä rooli, kuten seuraavasta hyvästä käytännöstä käy ilmi.

Hyvä käytäntö: Tehostettu viranomaisyhteistyö marjatilojen yhteistarkastuksiin

Kesällä 2019 Itä-Suomessa poliisi loi yhdessä työsuojelu- ja veroviranomaisten kanssa yhteistyömallin tehostettuihin valvontatarkastuksiin, joissa kohteena oli marjatiloja Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Myös pelastus- ja elintarviketurvallisuusviranomaiset olivat mukana tarkastuksilla. Tarkastukset kohdistuivat tiloihin, jotka oli valittu kohteiksi viranomaisten ennakoanalyysin perusteella. Tarkastetuilla marjatiloilta oli töissä yli 300 ulkomaista kausityöläistä lähinnä Itä-Euroopasta. Tarkastustoimenpiteet oli suunniteltu tarkasti ennalta yhteispalavereissa, joissa käytiin läpi eri viranomaisten roolit, käskynjako, toimintaprosessit sekä pidettiin info ihmiskaupasta. Tältä pohjalta Itä-Suomeen kehitettiin malli, jossa poliisi koordinoi ja johtaa tarkastustoimintaa, mutta jokainen viranomaisen toimii omilla toimivaltuuksillaan. Viranomaisten mukana tarkastuksilla oli venäjän kielen tulkki ja lisäksi käytettiin puhelintulkkausta. Valmiiden käännettyjen kysymyslomakkeiden avulla poliisi ja työsuojeluviranomaiset mm. haastattelivat tietyn otoksen työntekijöitä sekä tarkastivat henkilöllisyysasiakirjat, oleskeluluvat ja viisumit. Samaan aikaan palo- ja elintarviketurvallisuusviranomaiset keskittyivät omiin tarkastuksiinsa. YLE:n uutisen mukaan valvontojen tarpeellisuus tuli hyvin esiin, koska jokaiselta tilalta löytyi erilaisia puutteita, mm. liittyen paloturvallisuuteen, työaikakirjanpitoon ja palkkaukseen (Husu 2019). Tarkastuksista saatiin hyvää palautetta myös haastatetuilta työntekijöiltä. (Emt.)

Yksi malli toteuttaa ihmiskaupan torjuntaan liittyvää yhteistyötä ja tiedonvaihtoa on eri viranomaisista koostuva valtakunnallinen ja sen lisäksi myös paikallinen asiantuntijaverkosto. Rakenteet tähän ovat jo monessa paikassa olemassa poliisin ulkomaalaistutkinnan ja työsuojelun välillä sekä poliisin talousrikostutkinnan ja verohallinnon välillä. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä on puolestaan yhteydet lähes kaikkiin poliisin ulkomaalaisyksiköihin. Lisäksi Rikosuhripäivystys koordinoi paikallisia ihmiskauppaverkostoja ainakin Oulussa, Vaasassa, Tampereella, Turussa ja Kuopiossa, joissa on järjestöjen lisäksi mukana myös eri viranomaisia. Paikalisten toimijoiden verkosto voisi olla toteutettavissa yllämainittujen, olemassa olevien rakenteiden pohjalle. Tämä edellyttäisi vastuuhenkilöiden nimeämistä jokaisesta toimijasta, roolien, tehtävien ja toimivaltuuksien selkeyttämistä sekä toiminnan riittävää resursointia. Keskitetty valtakunnallinen toiminto, johon edustajat olisi nimitetty ja jonka toiminta olisi resursoitu, mahdollistaisi laajemman valtakunnallisen tilannekuvan ja laajempien tapausten hallinnan. Poliisiorganisaatiossa on oma valtakunnallinen verkosto, jossa on edustajia jokaiselta poliisilaitoksesta ja muista keskeisistä poliisitoimijoista.

Ihmiskaupan tunnistaminen

Työperäisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön tunnistaminen ei ole helppoa, sillä uhrin suhtautuvat yleensä pelokkaasti viranomaisiin ja kokonaisvaltaisen hyväksikäyttötilanteen tunnistamiseksi tarvitaan yleensä hyvää tietoisuutta ihmiskaupasta. Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen helpottamiseksi on kuitenkin luotu erilaisia tarkistuslistoja. Tämän lisäksi poliisilla on oma sisäinen ohje siitä, kuinka ihmiskauppa-asioita hoidetaan. Myös esimerkiksi ihmiskauppa.fi sivulla on paljon materiaalia ihmiskaupan tunnistamisesta, jonka lisäksi on erillinen Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hankkeessa tehty tunnusmerkistö.⁴ Listat ovat erittäin hyviä ja niitä tulee ehdottomasti käyttää. Haasteena kyseessä olevien tarkistuslistojen suhteen on se, että niistä on käytännössä mahdollonta luoda kaikki hyväksikäytön, kontrollin ja kokonaisvaltaisen hallinnan muodot kattavia.

⁴ <http://www.ihmiskauppa.fi/files/174/ihmiskaupan-tunnusmerkkeja.pdf>

Lisätietoa ihmiskaupasta ja apua uhreille:

Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmä tarjoaa konsultointiapua kaikille toimijoille, jos he epäilevät tunnistamaansa tapaukseen liittyvän ihmiskaupaa. Auttamisjärjestelmä tarjoaa ihmiskaupan uhreille turvallisen majoituksen, terveydenhoito- ja sosiaalipalveluita, taloudellista tukea tarvittaessa, oikeudellista neuvontaa, tukea rikosprosessiin, tulkkausapua, sekä ulkomaalaistaustaisille uhreille myös apua oleskeluluvan hakemisessa ja avustetun vapaaehtoisen kotiinpaluun järjestämisessä. Auttamisjärjestelmä pyörittää ympärivuorokautista puhelinlinjaa numerossa 029 54 63 177. Lisätietoa osoitteessa: ihmiskauppa.fi. Tarkistuslistassa 2 käydään läpi uhrin esittäminen auttamisjärjestelmään. Myös järjestöt, kuten Rikosuhripäivystys (RIKU), Monika-Naiset, Pro-tukipiste ja Pakolaisneuvonta tarjoavat apua ja neuvontaa uhreille.

Kun esitutkintaviranomaisten ulkopuolinen toimija kohtaa työssään yllättävän tilanteen, jossa olisi syytä epäillä ihmiskauppaa, tulisi hänen ensimmäisenä ottaa yhteyttä poliisiin. Tarkastuslistassa 1 avataan lisää sitä, miten tilanteessa tulisi toimia. Erityisesti ulkomaalaisiin työntekijöihin liittyvissä riskikohteissa on tärkeää dokumentoida ja raportoida poliisille kaikki havainnot ja poikkeamat, koska poliisilla on mahdollisuus tietoja yhdistelemällä muodostaa tarkempaa arviota tilanteen vakavuudesta.

Väärin ajoitetut toimenpiteet väärän tahon toimesta voivat pahimmillaan laukaista uhriin kohdistuvan pakon siten, että uhrin kohdistuvaa hallintaa ei saada murrettua.

Työsuojelutarkastajilla sekä sosiaali- ja terveystieteiden toimijoilla on omat ohjeistuksensa siihen, mitä tehdä, jos he kohtaavat ihmiskaupan uhrin (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015; 2019). Muiden toimijoiden on työssään kuitenkin huomioitava se, että vastuu tutkinnan suorittamisesta on poliisilla. Uhri, tai välttämättä myöskään tekijä, ei usein näe eroa sen suhteen puhuuko uhri poliisille vai jollekin muulle toimijalle. Tämä voi luoda riskejä jutun tutkinnan, uhrin sekä eri toimijoiden turvallisuuden suhteen.

Ihmiskauppatutkinnassa on tärkeää, että esitutkintaviranomainen eh-tii ja saa mahdollisuuden käyttää omia ja tietyissä tapauksissa myös sa-laisia tiedonsaantimenetelmiään ilman että työnantaja on tietoinen rikosepäilystä. Poliisi voi esimerkiksi lähestyä uhria terveystarkastuksen tai aluehallintoviraston työsuojelutarkastuksen yhteydessä. Tämän vuoksi täytyy huolehtia siitä, ettei työnantaja saa työsuojelutarkastuksel-la vihiä siitä, että hänen toimiaan tutkitaan. Työsuojelutarkastajan itsen-sä ei tule myöskään kertoa työnantajalle epäilevänsä tapauksessa ihmis-kauppaa, jollei tähän ole saatu poliisin lupaa.

Vaikka konkreettisen puuttumisen ja uhrin lähestymisen suorittaa po-liisi, on siis kriittistä huomioida yhteistyö eri toimijoiden välillä

tiedonvälityksen lisäksi myös puuttumisessa. Jos uhrin luottamus on saavutettu kohtaamisen ja tunnistamisen yhteydessä, ei puheyhteyttä uhuriin pidä katkaista. Uhri ei suurella todennäköisyydellä luota poliisiin, mutta jo saavutettu viranomaiskontakti voi helpottaa luottamuksen luomista poliisiin huomattavasti. Uhrin luottamuksen vahvistamisen lisäksi pitäisi pystyä luomaan yhteys asiaa tutkivien tahojen välille.

Ihmiskaupan torjuntaan liittyy paljon avainhenkilöriskejä. Avainhenkilöriskillä tarkoitetaan sitä, että tapauksia hoitavat vain yksittäiset virkahenkilöt. Ihmiskauppaan liittyvä ammattitaito on keskittynyt valtakunnallisestikin vain yksittäisille henkilöille. Pahimmillaan tämä aiheuttaa sen, että akuutit ja kriittiset asiat jäävät yksittäisten henkilöiden varaan, ja henkilöiden poissa ollessa asiat voivat jäädä hoitamatta.

Akuuteissa tilanteissa ilta- ja yöaikaan ainoa virallinen taho, johon voi ottaa yhteyttä epäillyssä ihmiskauppatapauksessa, on yleinen hätänumero. Riippumatta tahosta, joka tunnistaa mahdollisen ihmiskaupan uhrin akuutissa tapauksessa, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä pystyy käynnistämään kriittisimmät alkutoimet. Tieto tapauksesta on saatettava myös poliisiin tietoon niin pian kuin se on mahdollista, huomioiden kuitenkin sen, että uhrilla on oikeus saada apua auttamisjärjestelmästä, ilman että asiasta menee tieto poliisille.⁵ Lisäksi uhrien oleskelulupien huomioiminen on esitutkinnassa erittäin tärkeää ja myös esitutkintaviranomaisilla on mahdollisuus myöntää paperittomalle uhrille harkinta-aika.

⁵ Auttamisjärjestelmä pyrkii tukemaan uhreja niin, että he myös uskaltaisivat tehdä rikosilmoituksen, mutta ilmoituksen tekeminen ei ole edellytys avunsaannille. http://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ajankohtaista/auttamisjarjestelmalla_ei_ole_ilmoitusvelvollisuutta.543.news?463_o=10

Ihmiskaupan uhrien oleskeluluvat

Ihmiskaupan uhri voi hakea tilapäistä oleskelulupaa Maahanmuuttovirastosta uhriksi joutumisen perusteella, osallistuakseen ihmiskaupparikoksen esitutkintaan ja oikeuskäsittelyyn. Erityisen haavoittuvassa asemassa oleva uhri voi saada jatkuvan oleskeluluvan, jonka saaminen ei edellytä yhteistyötä esitutkintaviranomaisen kanssa. Paperittomalle ihmiskaupan uhrille voidaan myöntää harkinta-aika, jonka perusteella hän voi oleskella Suomessa laillisesti enintään kuuden kuukauden ajan. Tänä aikana uhri voi alkaa toipua kokemuksestaan sekä päättää, haluaako ryhtyä selvittämään häneen kohdistunutta ihmiskaupparikosta viranomaisten kanssa. Harkinta-ajan voi antaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tai esitutkintaviranomainen (poliisi tai rajalaitos), ja siitä säädetään ulkomaalaislain 52 b ja 52 c §:ssä.

Ihmiskauppaan puuttuminen

Koska ihmiskauppa on vapautteen kohdistuva rikos, tekijä kohdistaa uhriin aina jonkinasteisen pakon. Perinteisessä poliisitoiminnassa joku tekee ilmoituksen rikoksesta, minkä jälkeen asiaan reagoidaan kokonaisuuden edellyttämällä tavalla. Ison osa perinteisistä lähestymismalleista voi unohtaa, kun tarkastellaan ihmiskaupan torjuntaa, paljastamista tai tutkintaa. Jos uhrille esimerkiksi lähetetään kutsu saapua kuulusteluun asianomistajan roolissa ihmiskaupparikoksessa, tekijä todennäköisesti avaa kyseisen kirjekuoren. Jos suoritetaan laajamittainen poliisioperaatio ja tekijät otetaan kiinni, ja tämän yhteydessä tehdään uhrin puhutus väärällä tavalla sekä väärään aikaan, ei uhri kerro poliisille mitään. Lopputulemana on, että tieto rikosepäilystä paljastuu tekijöille, uhri ei uskalla kertoa tarinaansa poliisille ja viranomaistoiminta pahimmillaan laukaisee tekijän uhriin kohdistaman pakon, tai vähintään pakottaa tekijän piilottamaan tai siirtämään uhrin, jolloin uhria ei voida viranomaistoinenpiteillä saada pois tilanteesta. Tässä oppaassa kuvataan toimivia tapoja vaikuttaa uhriin, murtaa tekijän uhriin kohdistama hallinta, sekä saada uhri kertomaan tarinansa, joka mahdollistaa uhrin auttamisen ja tekijöiden asettamiseen rikosvastuuseen toiminnastaan.

Seuraavaksi esitellään esimerkkitapaus siitä, miten ulkopuolelta tulevan impulssin avulla tunnistettiin yksittäinen uhri, minkä jälkeen koko tapahtumakokonaisuus saatiin purkautumaan. Esimerkkitapauksen avulla kerrotaan, miten ketju on viety läpi herätteestä tunnistamiseen ja puuttumiseen.

Tapausesimerkki: heräte ja tunnistaminen

Poliisi oli saanut vihjetiedon, että paikkakunnalla sijaitsevassa ravintolassa oli työntekijöitä, joita kohdeltiin kaltoin ja että työntekijät tekivät pitkää päivää. Kyseessä olevaan ravintolaan oli aiemmin tehty useita tarkastuksia poliisin, työsuojelun ja muiden toimijoiden ulkomaalaisvalvontaan liittyen. Tehdyissä tarkastuksissa esimerkiksi työvuorolistat ja työluvut olivat olleet poikkeuksellisen hyvin kunnossa. Työntekijöitä oli myös yritetty haastatella tarkastusten yhteydessä ja näiden yhteydessä ei tullut esiin mitään epäilyttävää. Haasteena haastatteluissa oli kielimuuri, mutta puhelintulkkauksella yksittäisiä puhutuksia oli pystytty tekemään. Työntekijöillä oli tarkastusten yhteydessä hallussaan muun muassa heidän omat matkapuhelimensa ja passinsa.

Vihjetietoa pidettiin kuitenkin luotettavana ja tietojärjestelmistä tehdyistä tarkastuksista kävi ilmi epäilyttäviä seikkoja: kaikki työntekijät esimerkiksi asuivat samassa osoitteessa. Selvityksen perusteella pidettiin todennäköisenä, että asiassa olisi syytä epäillä ihmiskauppaa ja että mahdollisia uhreja tulisi syytä lähestyä, jotta asiasta saataisiin lisää tietoa. Tämä uhrien lähestyminen valmisteltiin hyvin etukäteen, jotta he uskaltaisivat kertoa tilanteesta poliisille ilman että mahdolliset tekijät saisivat tietää asiasta. Kokonaisuus lähti tästä impulssista purkautumaan ja onnistuneen esitutinnan jälkeen tekijät tuomittiin ihmiskaupasta ja uhrin saivat apua ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä.

Tutkinnan kohdentaminen ja näyttö

Rikosepäilyn täytyessä tulee aina harkita millä mallilla, menetelmillä ja miten epäilyyn ihmiskauppaan puututaan. Konventionaaliossa poliisi-toiminnassa lähetetään kutsu kuulusteluun, ja rikoksesta epäillyt otetaan edellytysten täytyessä kiinni sen jälkeen, kun on arvioitu muu käytettävissä oleva näyttö. Tämän lisäksi suoritetaan esimerkiksi kotietsintöjä lisäselvityksen saamiseksi. Ihmiskauppatutkinnassa ei aina kannata edetä konventionaalien toiminnan kautta.

Esitutkintaviranomaiset voivat käyttää myös salaisia pakkokeinoja ja erityisiä tutkintatekniikoita ihmiskaupan tutkinnassa. Näitä käydään lyhyesti läpi seuraavassa laatikossa.

Salaiset pakkokeinot ja erityiset tutkintatekniikat

Pakkokeinolain (806/2011) 10. luvussa määritellään viranomaisten salaiset pakkokeinot. Näitä keinoja ovat mm. telekuuntelu, televelvonta, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta sekä tekninen tarkkailu. Salaisten pakkokeinojen käytöstä rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi säädetään poliisilaissa, rikostorjunnasta Tullissa annetussa laissa (623/2015) ja rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetussa laissa (108/2018). Pakkokeinolaki mahdollistaa esimerkiksi telekuuntelun käytön tilanteissa, joissa viranomaisen on syytä epäillä ihmiskauppaa tai törkeää ihmiskauppaa.

UNODC:n (2017, 49-51) raportissa ihmiskauppatapausten näyttökysymyksistä todetaan, että erityisiä tutkintatekniikoita kuten peitetointaa, telekuuntelua, tai paikkojen tai henkilöiden valvontaa voidaan käyttää todistajanlausuntojen, asiakirjatodisteiden sekä reaalityodisteiden keräämiseksi ihmiskauppatapauksissa. Myös IOM:n tutkintamateriaalissa (2018) todetaan, että todisteiden hankinta eri tietolähteistä on keskeistä ihmiskauppatutkinnan onnistumiseksi.

Tietolähteistä saatu informaatio voidaan jaotella avoimeen, suljettuun ja salaiseen:

- Avoin tieto on informaatiota, johon poliisiviranomainen voi päästä käsiksi julkisten lähteiden kuten sosiaalisen median, sanomalehtimainosten ja tietokantojen, tai sisäisten lähteiden kuten poliisiraporttien, silminnäkijäläusuntojen ja haastattelujen kautta.
- Suljettua tietoa kerätään tiettyä tarkoitusta varten. Se ei ole vapaasti saatavilla ja sen levittäminen on rajattua.
- Salaista tietoa kerätään salaisten pakkokeinojen, kuten peitetehtävissä työskentelevien henkilöiden sekä puhelinkuuntelun avulla. (IOM 2018, 58.)

Syyttäjät, joilla on kokemusta telekuuntelumateriaalin käytöstä todistusaineistona, korostivat mm. näitä etuja:

- se voi paljastaa tekijöiden verkoston ja heidän roolinsa
- sen avulla voidaan paljastaa olennaista todistusaineistoa ja lisätä todisteiden kirjoa, mm. halventavaan kielenkäyttöön, käytetyn raakuuden tasoon, sekä rikoksen kansainväliseen luonteeseen liittyen
- se voi johtaa tunnustuksiin
- se voi tukea uhrien todistusta
- se voi olla ristiriidassa syytetyn väitteiden kanssa
- se voi auttaa rikollisen aikomuksen toteennäyttämässä. (UNODC 2017, 49-51.)

UNODC (2017, 49) painottaa, että kansainvälisten kokemusten pohjalta uhrin kertomuksen lisäksi onnistuneessa tutkinnassa tarvitaan näyttöksi ns. reaalityodisteita.

Tällaista näyttöä ovat esimerkiksi:

- Valokuvat (esim. uhrin ulkonäöstä, syytettyyn/uhriin liittyvästä tilanteesta, tai uhrin asumis- tai työskentelyolosuhteista)
- Videotallenteet
- Sormenjäljet, biologiset jäljet sekä esineiden jäljet
- Merkitty raha
- Suuret, selittämättömät summat käteistä
- Tietokoneet ja puhelimet
- Käytös todistajanlausunnon aikana (esim. itkeminen, hämmennys, tunteettomuus, välttely) (Emt.; IOM 2018, 60.)

IOM (2018, 59) on julkaissut kattavan listan siitä, minkälaisia asiakirjatodisteita ihmiskauppatapauksissa voidaan kerätä. Näitä käydään läpi seuraavan sivun laatikossa.

Työperäisen ihmiskaupan kannalta olennaisia ovat asiakirjatodisteita ovat mm.:

- valaehdoiset todistukset ja/tai valaehdoiset kirjalliset todistukset uhreilta tai vastaajilta, esitutkintaviranomaisilta, perheiltä, ystäviltä tai muilta, joilla on läheistä tietoa tilanteesta
- rekrytointiprosessiin liittyvät asiakirjat, kuten kopiot työpaikkailmoituksista, työhakemuksista, sopimuksista jne.
- dokumentaatio uhrien tekijöille tekemistä maksuista kuten käsinkirjoitetut listat maksuista tai rahansiirtolomakkeet
- dokumentaatio rahaliikenteestä
- henkilötodistukset tai matka-asiakirjat kuten passit tai matkaliput
- asiakirjat passien ja viisumien myöntämiseen liittyen, mukaan lukien ulkomaiset työsopimukset ja työluvut
- dokumentaatio yrityksen päivittäisestä johtamisesta, kuten päiväkohtaiset työtuntilistat ja vuorolistat
- kirjanpito, liikeasiakirjat ja muut saman tyyppiset asiakirjat työllistämiseen, rekrytointiin, toimipaikkaan ym. liittyen
- asiakirjat toimipaikan tai kiinteistön vuokraamiseen liittyen sekä yhteydet muihin osoitteisiin tai paikkoihin
- matkapuhelinten tekstiviestit
- lääketieteelliset, psykologiset, psykiatriset ja hammaslääketieteelliset asiakirjat. (IOM 2018, 59.)

Kokemuksen mukaan työperäiselle ihmiskaupalle on hyvin tyypillistä, että tapauksen näyttö rakentuu pitkälti uhrin kertomuksen varaan.

Ihmiskauppatutkinta eroaa konventionaalisesta esitutkinnasta hyvin paljon. Ihmiskauppatutkinnassa eteen tulee usein tilanteita, joissa koko rikokseen liittyvä henkilöpiiri ei edes ole tiedossa siinä vaiheessa, kun rikoksen tekijät ovat vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen kohteena. Vaikka henkilöpiiri olisikin tiedossa, niin kaikkia rikosentekijöitä ei ole vielä välttämättä tavoitettu. Uhri on jutun kannalta tässäkin vaiheessa jutun keskiössä; mikäli tekijä pääsee vaikuttamaan uhriin, tämä voi helposti muuttaa kertomaansa tai pahimmillaan joutua vakavaan hengen ja terveyden vaaraan.

Uhrin kertomusta pyritään vahvistamaan asiakirja- ja muulla selvityksellä niiltä osin kuin se on mahdollista, mutta peruslähtökohta on, että ilman uhrin kertomusta ei ole näyttöä, ainakaan ihmiskaupparikoksesta. Jos tapaukseen ei saada riittävää näyttöä, ei siihen voida puuttua ja uhrin auttaminen vaikeutuu, varsinkin jos esitutkinta joudutaan lopettamaan. Jos poliisi tässä vaiheessa kuulustelee uhrin, saattaa se antaa tekijälle käsityksen, että uhri on kertonut poliisille jotain. Vaikka uhri ei olisikaan kertonut mitään, voi pelkkä tieto siitä, että poliisi on lähestynyt uhria, laukaista tekijän uhriin kohdistaman pakon tai laukaista painostuksen keinot. Uhri voidaan ohjata ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään pelkän rikosepäilyn perusteella, mutta tutkinnan jatkaminen ja tapauksen vieminen tuomioistuinkäsittelyyn asti edellyttää näyttöä syyteharkinnassa. Uhrin kertomus on erittäin keskeinen osa näyttöä, mutta myös muuta todistusaineistoa tarvitaan.

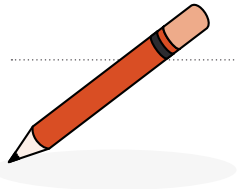
Sivulla 25 kuvatussa ravintola-alan esimerkkitapauksessa oli tiedossa, että työntekijät ovat siinä käsityksessä, että heidän työnantajansa ”omis-taa” suomalaisen poliisin. Lisäksi voitiin perustellusti olettaa, että uhreja oli useita. Puuttuminen perinteisillä malleilla olisi siten luonut liian ison riskin uhreille ja vaarantanut rikosvastuun toteutumisen. Perinteisesti

puuttuminen olisi voitu tehdä esimerkiksi liikennepysäytyksenä tilanteessa, jossa tekijä on viemässä uhreja töihin, jonka jälkeen olisi välittömästi suoritettu kuulustelut. Näiden yhteydessä olisi tuotu esille lain edellyttämät oikeudet ja velvollisuudet asianomistajan roolissa. Tämä lähestymistapa olisi luonut tutkinnalle huonon lähtökohdan. Kaikilla uhreilla oli alhainen koulutustaso ja voitiin olettaa, että he eivät ymmärrä suomalaista oikeusjärjestelmää. Sen ilmoittaminen, että he ovat totuusvelvollisia ja että perätön lausuma on kriminalisoitu Suomen rikoslaissa jopa vankeuden uhalla, olisi saanut uhrit suurella todennäköisyydellä lukkoon.

Toisaalta ihmiskauppa on rikostyyppinä sellainen, että kun poliisi saa siitä tiedon, on asiaan puututtava mahdollisimman nopeasti. Kyseisessä tapauksessa päätettiin jatkaa tiedonhankintaa vielä hetken aikaa, jonka lisäksi keskityttiin siihen, miten tekijöiden uhreihin kohdistama kokonaisvaltainen hallinta saataisiin murrettua. Kokonaisuuteen liittyvä tiedonhankinta ja todistusaineiston kerääminen jatkui koko ajan muun tutkinnan rinnalla ja pääpaino toiminnassa käännettiin siihen, että epäilyyn ihmiskaupan uhrit saatiin luottamaan poliisiin. Samaan aikaan tutkinnassa aloitettiin tiivis yhteistyö ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Tutkinta johti ihmiskauppatuomioon ja tekijät tuomittiin 6 vuoden ja 10 kuukauden ehdottomaan vankeuteen. Tapauksen arvioitu rikoshyöty oli yhteensä 2,5 miljoonaa euroa.

Hyvässä tutkinnassa yhdistyy monipuolinen näyttö, jossa uhrin kertomusta voidaan täydentää käyttämällä monipuolisesti erilaista kirjallista näyttöä, havainnointia, todistajanlausuntoja, asiantuntijalausuntoja ja muita materiaaleja.

Handwriting practice area consisting of 20 horizontal dotted lines.

Kiinniotto ja kuulustelut

Kiinniotto tulee aina suunnitella tarkasti. Aiemmassa esimerkkitapauksessa kiinniottopäivää varten oli tehty tiedonhankintaa eri muodoissa. Kiinniottot tehtiin liikennepysäytyksinä tilanteissa, missä työnantajat olivat viemässä työntekijöitä töihin ravintoloihin. Kiinniottoa ei kuitenkaan tehty perinteisin keinoin, vaan siinä huomioitiin uhreihin kohdistuva uhka ja mahdollinen viranomaisiin kohdistuva epäluottamus. Kiinnioton yhteydessä työnantajat ja työntekijät erotettiin toisistaan. Työnantajat otettiin kiinni ihmiskaupparikoksesta epäiltyinä. Sen sijaan, että työntekijöitä olisi alettu suoraan kuulustella, heidät vietiin poliisilaitoksen auditorioon, missä oli vastassa jutun tutkinnanjohtaja, päätutkija, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän edustaja ja tulkkeja. Työntekijöille kerrottiin, mistä tilanteesta oli kysymys, ja annettiin tietoa heidän oikeuksistaan ja asemastaan rikoksen uhreina. Tämän jälkeen työntekijät puhutettiin yksitellen hyvin lyhyesti ja heidät kuljetettiin ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän järjestämään turvalliseen majoitukseen.

Varsinaiset uhrien kuulustelut aloitettiin vasta seuraavana päivänä. Sitä ennen uhreille tarjottiin mahdollisuus lepoon ja aikaa sisäistää, mistä tilanteesta oli kysymys. Seuraavana päivänä alkaneet kuulustelut oli valmisteltu hyvin. Kuulustelijoilla oli tiedossa uhrien rahaliikenne ja siihen liittyvä ns. kahdensuuntainen palkanmaksu sekä valvonnan kautta saadut ravintoloita koskevat havainnot. Tällä salaisen tiedonhankinnan avulla saadulla aineistolla pystyttiin muun muassa osoittamaan se, että uhrin olivat tehneet töitä yli 14 tuntia joka päivä.

Esimerkkitaapauksessa osa uhreista ei aluksi luottanut poliisiin, mutta oikealla kuulustelutaktiikalla ja riittävän hyvin tehdyillä pohjatöillä jokainen saatiin kertomaan tarinansa. Jälkikäteen tarkasteltuna avainasemaan nousi kuulustelujen lykkääminen kiinniottoa seuraavalle päivälle. Tämä oli tärkeää siksi, että uhreille jäi aikaa ymmärtää, mistä tilanteesta oli kysymys. Lisäksi olennaista oli hyvin tehdyt pohjatyöt kunkin uhrin kuulusteluun. Joissain kuulusteluissa uhrin antoivat esimerkiksi työpäivien pituuteen liittyvissä kysymyksissä vastauksen, jonka työnantaja

oli heille määritelty. Uhrin saatiin puhumaan sillä, että heille pystyttiin osoittamaan se, että poliisilla oli faktat tiedossa.

Kuulusteluihin valmistautumista ei voi korostaa liikaa.

Uhreilla on hyvin usein alhainen koulutustaso ja he eivät ymmärrä mistä asiassa on kysymys, eivätkä itse osaa tuoda esiin asian kannalta olennaisia yksityiskohtia. Kaikissa tapauksissa perinteinen lähestyminen kuulusteluun, jossa kysymykset rakennetaan suoraan tunnusmerkistökiteijöiden kautta ei aina riitä.

Kysymys: Onko sinun pakko olla töissä XX:llä?

Vastaus: On.

Ylläoleva esimerkki kysymyksenasettelusta ei anna syyttäjälle kovin hyviä lähtökohtia viedä juttua oikeuskäsittelyssä eteenpäin. Kysymys on liian suljettu ja siinä ei huomioida mitenkään sitä kokonaisvaltaista hallintaa, jonka alla uhri on.

Koska ihmiskauppa on vapauteen kohdistuva rikos, pitäisi kuulusteluissa ja puhuttamisissa keskittyä nimenomaan kokonaisvaltaiseen hallintaan ja vaihtoehdottomuuteen. Useimmiten kun ollaan tilanteessa, jossa uhria kuulustellaan, on pystytty jo näyttämään, että uhrin ovat tehneet pitkää työpäivää ja että heille maksettu palkka ei vastaa tehtyä työmäärää. Kuulusteluun sopivia kysymyksiä käydään läpi tarkistuslistassa 3.

Tulkkauksen huomioiminen

Lainsäädäntö lähtee siitä, että kuulusteltavalla on oikeus käyttää kuulustelussa omaa äidinkieltään. Tämä koskee kaikkia asianosasia tutkinnassa. Myös alustavassa puhuttelussa on syytä käyttää tulkkia tai vähintään puhelintulkkausta, jos järkevä kommunikointi henkilön kanssa ei onnistu. Tulkkaus luo kuitenkin joskus haasteita tutkinnan suorittamiseen. Tulkki on käytännössä aina viranomaisen ulkopuolinen taho ja näin ollen käsiteltävät, joskus todella arkaluonteiset asiat menevät viranomaisten ulkopuolisten tahojen tietoon.

Tulkin käyttö on välttämätöntä ja lainsäädäntö velvoittaa esitutkintaviranomaisen huolehtimaan siitä.

Suurimmat ongelmat tulkin käytössä ovat tulkin tavoitettavuus, tulkkauksen laatu ja tulkin luotettavuus. Lisäksi tulkkaukseen liittyy käytännön haasteita, kuten se, että poliisilla on velvoite käyttää ensisijaisesti turvallisuusselvitettyjä tulkkeja kilpailutetuilta sopimuskumppaneilta. Kaikkien kielten ja murteiden tulkkeja ei löydy Suomesta, mikä voi aiheuttaa hyvinkin suuria haasteita. Tulkit pitäisi ehdottomasti saada paikan päälle, mutta tämä voi kestää pahimmillaan useamman päivän.

Käsiteltäessä ihmiskauppajuttua on varmistuttava tulkin luotettavuudesta. Tässä pitää huomioida käsiteltävän rikoslajin mukanaan tuomat erikoispiirteet. Suuremmillakin paikkakunnilla eri etniset yhteisöt ovat suhteellisen pieniä ja erittäin tiiviitä. Pienemmillä paikkakunnilla samaa etnistä taustaa edustavat henkilöt tuntevat toisensa käytännössä varmuudella. Tämän vuoksi saattaa olla perusteltua kysyä myös itse uhrilta, onko ehdotettu tulkki hänelle sopiva, jos kyse on etukäteen sovittavasta tapaamisesta. Käytännössä kaikista esitutkintaviranomaisten käyttämistä tulkeista on tehty vähintään perusmuotoiset turvallisuusselvitykset. Edellä mainitun lisäksi luotettavuuden arvioinnin taustaksi pitäisi selvittää ainakin tulkin lähipiiri, sekä tulkin ja lähipiirin yhteydet rikoksesta epäiltyihin. Lisäksi tulkin kanssa pitäisi aina laatia erillinen kirjallinen salassapitosopimus.

Tulkkauksen laatu on äärimmäisen kriittinen osatekijä: jos tulkin ammattitaito tai käännös pystytään kyseenalaistamaan esim. käräjäoikeuden käsittelyssä, voi sillä olla suuri vaikutus jutun menestymiseen. Ideaalitulanteessa tulkki on Suomessa tutkittavassa ihmiskauppatapauksessa Suomessa syntynyt Suomen kansalainen, joka kuitenkin puhuu tutkinnan kohteena olevien henkilöiden käyttämää kieltä sujuvasti. Henkilö ei ole tässä tapauksessa samaa etnistä alkuperää, eikä hänellä ole niin syviä juuria yhteisöön.

Sen jälkeen, kun kiinniotot on tehty ja akuuttivaihe on ohi, pystytään kuulusteluja ja muita tapaamisia sopimaan paremmin ja tulkin tavoittaminen ei ole niin haasteellista. Erityisesti jutun paljastamisvaiheessa tulkkiä saatetaan usein tarvita virka-ajan ulkopuolella ja hyvin nopealla aikataululla. Jos joudutaan esim. olemaan yhteydessä kilpailutetun tulkkauspalvelun päivystysnumeroon, ei etukäteen tiedetä sen tulkin henkilöllisyyttä, joka saadaan käyttöön lyhyellä varoitusaajalla.

Yhteenvetona tulkkauksesta voi todeta, että tulkki pitää valita jutun mukaan, siten että hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa ja taustansa sopivat tutkittavana olevaan tapaukseen. Keskusteltaessa esimerkiksi vakavasta hyväksikäytöstä voi naisuhrin olla helpompi puhua naistulkille. Edellä mainitut laatu, tavoitettavuus ja luotettavuus täytyy arvioida jokaisen tapauksen kohdalla erikseen. Lisäksi näitä täytyy arvioida myös jatkuvasti tutkinnan edetessä.

Uhrin suojaus

Alkutoimet

Tässä luvussa käydään läpi käytännön malleja uhrin suojaamisessa ja tiedonkulkua sekä yhteistyötä viranomaisten välillä. Uhrin suojaus on suunniteltava jo ennen kuin rikokseen puututaan. Vastuu uhrin suojauksesta on poliisilla, mutta esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on suojaamisessa erittäin keskeinen toimija. Tunnistamisen tapahtua pitää myös välittömästi ottaa yhteys poliisilaitoksen ihmiskauppaa tutkivaan yksikköön.

Jokaisella poliisilaitoksella pitäisi olla tiedossa, mikä yksikkö ja mitkä toimijat vastaavat ihmiskaupan tutkinnasta ja ensitoimien käynnistämisestä.

Kellonajasta tai viikonpäivästä huolimatta poliisin tunnistaessa ihmiskaupan uhrin tulee ensimmäisenä huolehtia uhrin turvallisuudesta. Siitä hetkestä eteenpäin, kun uhri on tunnistettu ja hän on poliisin hallussa, on vastuu uhrista poliisilla. Välittömien tunnistamiseen liittyvien toimienpiteiden sekä uhrin ja tarvittaessa hänen läheistensä hengen ja terveyden turvaamisen jälkeen on uhrin suostumuksella otettava yhteys ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Siihen asti, kunnes suojamajoitus saadaan järjestettyä, on poliisin huolehdittava uhrien välittömästä turvallisuudesta. Jos uhri esimerkiksi tulee poliisilaitokselle ja pyytää apua, ei uhria voi päästää käymään kotonaan ilman poliisisaattajaa. Jos uhri on ottanut yhteyttä poliisiin ja tapaus on akuutti, pitää varmistua myös siitä, onko uhria mahdollisesti seurattu. Myös uhrin suojelutarve on syytä arvioida viipymättä (Sisäministeriö 2016).

Akuutissa tapauksessa pitää heti alkuvaiheessa myös selvittää liittykö tapaukseen muita uhreja, mikä on heidän sijaintinsa ja fyysinen

vointinsa, sekä tekijän/tekijöiden henkilöllisyys ja sijainti. Lisäksi on huomioitava se, että kaikki uhrin eivät välttämättä luota poliisiin. Koska kyseessä on vakava vapautteen kohdistuva rikos, luo se puuttumispakon yllä kuvatuissa olosuhteissa. Malli, jolla tapaukseen puututaan, vaihtelee jokaisen jutun erityispiirteiden mukaan ja sen pitää laatia aiheeseen riittävän hyvin perehtynyt poliisi.

Tieto uhrin ja tämän mahdollisen perheen sijainnista on usein hajallaan eri toimijoiden tiedossa kuten tutkintaa suorittavalla poliisilla, sosiaaliviranomaisilla, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä, lastensuojelussa ja mahdollisilla kolmannen sektorin toimijoilla. Tieto uhrin sijainnista on salassa pidettävää ja tämän tarkoituksena on vaikeuttaa tiedon paljastumista vastapuolelle. Samalla tämä luo riskejä sen suhteen, että kaikki tarvittava tieto ei ole kaikkien uhrien kanssa työskentelevien tahojen saatavilla, kun tietoa tarvittaisiin esimerkiksi viikonloppuyönä. Koska toimintaa ei tällä hetkellä Suomessa ole koordinoitu riittävästi osin, on tieto myös hyvin usein yksittäisten henkilöiden takana, mikä luo avainhenkilöriskin. Yhteydenotto ei saa jäädä jumiin yksittäisen viranhaltijan sähköpostiin tai jäädä tekemättä, jos asiaa hoitavan viranomaisen edustaja sattuu olemaan vaikkapa lomamatkalla.

Kaikkien toimijoiden täytyy aina henkilökohtaisesti varmistaa, että uhria koskeva tieto tulee perille asianmukaiselle viranomaiselle.

Käytännön tilanne saattaa olla sellainen, että uhrin olinpaikka paljastuu lauantain ja sunnuntain välisenä yönä – mitkä ovat silloin tosiasialliset mahdollisuudet toimia? Kun oikeat henkilöt ovat tavoitettavissa prosessi toimii kohtalaisesti, mutta esimerkiksi viikonloppuyöt ovat haasteellisia. Jos heräte juttuun tapahtuu keskellä yötä esimerkiksi siten, että uhri tulee pyytämään poliisipartiolta apua pienellä paikkakunnalla, on tilanne

erittäin haastava. Yleisjohtajat ovat avainasemassa öisin tapahtuvissa tilanteissa.

Pääsääntöisesti poliisin rikostorjunnan henkilöstöä ei yöaikaan ole juurikaan paikalla, mutta rikostorjunnan työvuorojärjestelyissä ja varallaolojärjestelmissä on eroja poliisilaitosten välillä. Uhrin tunnistamiseen ja ylipäätään ihmiskauppaan liittyen on järjestetty koulutuksia. Niihin ei välttämättä kuitenkaan ole osallistunut kovin paljoa esimerkiksi valvontaja hälytystoiminnan komisarioita. Tämän vuoksi tietoisuutta tästä rikoksesta ei välttämättä ole kaikilla kenttäjohtoonkaan kuuluvilla henkilöillä.

Suunnitelmallisen tutkinnan tärkeyttä ei voi liikaa korostaa.

Suuremmilta poliisilaitoksilta löytyy henkilöstöä, joka pystyy suunnittelemaan alkutoimet ja käynnistämään ne, mutta pienemmissä poliisipiireissä tällaista henkilöstöä ei välttämättä ole saatavilla. Lähtökohtaisesti ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän päivystyspuhelimeen voi olla yhteydessä ympäri vuorokauden ja uhrille tulee järjestää turvallinen maajoitus mahdollisimman pian.

Jatkotoimenpiteet

Kun välittömät ensitoimet on suoritettu ja uhri on omalla suostumuksellaan ohjattu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, pitää yhteistyön viranomaisten ja muiden toimijoiden kesken jatkua saumattomana. Uhria tulee ohjeistaa liikkumisesta alueella, jolla hän asuu ja pyytää häntä havainnoimaan ympäristöänsä. Uhri ei voi olla aktiivinen sosiaalisessa mediassa tai olla kiinteästi yhteydessä mahdolliseen aikaisempaan sosiaaliseen piiriinsä, jos se luo pienenkin riskin hänen olinpaikkansa paljastumisesta. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palvelut edellyttävät suostumusta uhrilta. Jos uhri ei anna suostumusta, on uhrilla kuitenkin mahdollisuus saada palveluita esim. Rikosuhripäivystyksestä.

Esitutkinnan aikana uhria kuulustellaan ja puhutetaan useita kertoja. Tapauksesta riippuen pitää harkita, onko uhria tarkoituksenmukaista kuulustella poliisilaitoksella vai onko kuulustelu perusteltua suorittaa jossain muualla, esimerkiksi uhrin turvalliseksi kokemassa tilassa. Sama koskee asiointia myös muiden toimijoiden kuin poliisin kanssa. Tästä on saatu hyviä kokemuksia useissa esitutkinnoissa. Myös kuulusteluiden vi-deoimista on syytä harkita. Kun muut toimijat ovat tekemisissä uhrin

kanssa, on poliisin oltava tietoinen myös näistä tapaamisista, jotta uhrin turvallisuudesta voidaan varmistua.

Uhrilla on oikeus myös oikeudelliseen apuun ja tukihenkilöön.⁶ Avustajan valintaan kannattaa kiinnittää huomiota. Avustaja keskittyy uhrin asioihin ja hyvästä avustajasta on huomattava hyöty uhrin lisäksi myös tutkintaa suorittavalle esitutkintaviranomaiselle. Lähtökohtaisesti avustajan tulisi olla erikoistunut, tai ainakin perehtynyt ihmiskauppa-asioiden hoitamiseen. Jos avustajalle joudutaan kädestä pitäen kertomaan mistä asiassa on kysymys koko prosessin ajan, ei uhri saa parasta mahdollista apua.

⁶ <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/josjoudutrikoksen-uhriksi/tukipalveluidenyhteystiedot.html>

Syyttäjäyhteistyö

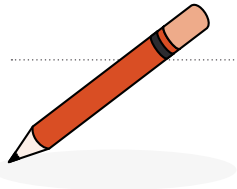
Poliisihallinnon ja syyttäjälaitoksen yhteisen ohjeen mukaisesti (ks. Valtakunnansyyttäjä 2013) poliisin tulee tehdä ilmoitus syyttäjälle mm. silloin, jos tutkittavan rikoksen vähimmäisrangaistus on neljä kuukautta vankeutta tai enemmän, jos tutkittavaan rikokseen tulee todennäköisesti liittymään epäillyn vangitseminen, matkustuskielto tai vakuustakavarikko, tai jos tutkittava rikoskokonaisuus sisältää lukuisia eri asianomistajiin kohdistuneita tekoja tai useita eri tekijöitä. Työperäisen hyväksikäytön tapauksissa useat ohjeessa mainituista olosuhteista toteutuvat.

Yhteistyötä syyttäjän kanssa on tärkeää tehdä koko esitutkinnan ajan niin, että esitutkinnan kulkusuunta on syyttäjän vaatimuksia ja syyteharkintaa tukeva. Käytännössä poliisin ja syyttäjän välisen yhteistyön tiiviys vaihtelee paikkakunnittain. Joissain tapauksissa poliisi ottaa yhteyttä syyttäjään keskustellakseen yksittäisistä tapauksista jo ennen kuin se päättää, kirjataanko tapauksesta rikosilmoitus. Jos kynnys epäillä rikosta ylittyy, poliisi kirjaa rikosilmoituksen ja tekee pääsääntöisesti ns. ennakoilmoituksen syyttäjälle.

Poliisin on esitutkinnan alettua valittava oikea rikosnimike yhteistyössä syyttäjän kanssa. Rikosnimike voi vaihdella esitutkinnan aikana mutta poliisilla ei voi olla samaan aikaan monia vaihtoehtoisia rikosnimikkeitä työn alla. Esitutkintaviranomaisen on huomioitava myös se, että syyttäjä saattaa olla tekemisissä ihmiskauppa-tapauksen kanssa ensimmäistä kertaa ja saattaa tarvita esitutkintaviranomaiselta tukea.

Syyttäjätöiden näkökulmasta työperäisen ihmiskaupan tutkintaan on syytä lähteä matalalla kynnyksellä. Tutkittaessa työperäistä ihmiskauppaa tulee samalla tutkituksi myös kiskonnantapainen työsyryntä, jonka tunnusmerkistö on siis osin päällekkäinen ihmiskaupan kanssa. Syyttäjällä voi syytettä nosttaessa olla vaihtoehtoisia rikosnimikkeitä mukana. Tällä varmistetaan se, että tuomio voi tulla ainakin jostakin nimikkeestä. Ihmiskaupan lisäksi syyttäjä nostaa yleensä toissijaisen syytteen kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Tällöin aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueen edustaja voi lausua asiasta oikeudenkäynnissä. Tämän syyttäjät ovat kokeneet erittäin tärkeäksi. Aluehallintoviraston edustajat eivät voi tällä hetkellä lausua ihmiskaupasta, mutta asiasta on vireillä lakimuutos. Lisäksi jutuissa on joskus käytetty toissijaisina nimikkeinä myös kiristystä ja törkeää kiristystä tai kiskonnantapaisen työsyrynnän sijasta törkeää kiskontaa.

Handwriting practice area consisting of 20 horizontal dotted lines.

ATM

JOHNNY WEARLY

MIAMI THE

LETTER

Talousrikollisuus ja rahavirrat

Ihmiskauppaan liittyy kiinteästi harmaa talous. Erityisesti työperäisen hyväksikäytön saralla kokonaisuuteen liittyy käytännössä aina kirjanpito- ja/tai verorikos. Tässä luvussa käydään läpi mitä puuttumisen keinoja on saatavilla ihmiskauppatutkintaan, hyödyntäen muita rikoslajeja ja niiden mahdollistamia menetelmiä. Luvussa avataan myös sitä, miten ihmiskauppaan on mahdollista puuttua, ja miten siitä voi kerätä näyttöä rahavirtojen ja tekijöiden omaisuuden kertymisen kautta.

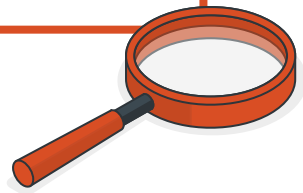
Talousrikollisuus

Työperäisen ihmiskaupan tunnistaminen on monesti todella haasteellista. Tapauksessa voi olla viitteitä ihmiskaupasta, mutta tietoa ei saada riittävästi, jotta tapaukseen päästäisiin puuttumaan. Kirjanpito- ja verorikosten paljastaminen on kuitenkin huomattavasti helpompaa kuin ihmiskaupparikosten. Ne myös mahdollistavat hyvin monipuolisten konventionaalisten ja salaisten tiedonhankintakeinojen sekä pakkokeinojen käytön. Tapauksessa voi olla syytä epäillä esimerkiksi törkeää veropetosta ja törkeää kirjanpitorikosta. Työperäiseen ihmiskauppaan liittyy hyvin usein myös harmaata taloutta ja talousrikollisuutta. Myös näiden tutkiminen eroaa huomattavasti ns. perinteisestä rikostutkinnasta ja edellyttää asiaan liittyvää perehtyneisyyttä ja ammattitaitoa. Jos ihmiskauppajutun tutkinta suoritetaan jossain muussa yksikössä kuin talousrikostutkinnassa, olisi kyseinen aihealue hyvä huomioida jutun tutkintaryhmää rakennettaessa.

Useissa EU-maissa on tunnistettu tapauksia, joissa rikoksenteikijät hyödyntävät laillisia liiketoiminnan rakenteita, kuten alihankintaa ja työntekijöiden lähettämistä, ja käyttävät bulvaaneja ja postilaatikkoyrityksiä piilottaakseen toimintansa viranomaisilta (Jokinen & Ollus 2019). Seuraavassa laatikossa avataan Bulgarian työsuojeluviranomaisten tunnistamaa hyväksikäytön mallia, jota esiintyy etenkin rakennus- ja kuljetusaloilla. Uhrien rekrytoinnissa täytetään verotuksen ja sosiaalivakuutusmaksujen minimivaatimukset. Toiminta on tullut ilmi vain, koska uhrit ovat kotimaahan palatessaan valittaneet maksamattomista palkoista ja huonoista työskentelyolosuhteista Bulgarian työsuojeluviranomaisille.

Bulgariassa tunnistettu hyväksikäyttömalli

Belgiassa toimiva Belgian kansalainen käytti belgialaista välittäjäyri- tystä liiketoimintaan alihankkijana rakennus- ja kuljetusalan palveluil- le Länsi-Euroopassa. Välittäjäyritys rekisteröi ja kontrolloi oikeushen- kilöä Bulgariassa. Bulvaaniyrityksiä käytettiin paljastumisen, työsuojelutarkastusten ja tutkinnan välttämiseksi. Tämä mahdollistet- tiin käyttämällä paikallisia laki- ja kirjanpitoyrityksiä, joiden kautta belgialainen välittäjäyritys kontrolloi yritysten rekisteröintiä, hallin- nointia, sekä tosiasiallisesti johti niitä. Bulgariassa rekisteröityjä yrityk- siä käytettiin työntekijöiden rekrytointiin ja Belgiaan lähettämiseen. Työsuojelutarkastuksen lähestyessä yritys lakkautettiin ja liiketoiminta, mukaan lukien kaikki palkatut työntekijät, siirrettiin hallinnollisesti eri yrityksen alle (jota johti joko sama luonnollinen henkilö tai eri Belgian kansalainen). Näitä tapauksia on hyvin vaikea tutkia.

Rahavirrat

Työperäisen ihmiskaupan tutkinnassa niin epäiltyjen kuin uhrienkin rahaliikenteen selvittämisen pitää olla yksi ensimmäisistä toimenpiteistä. Suomessa tutkituista tapauksista löytyy esimerkkejä, joissa työntekijät ovat joutuneet palauttamaan osan palkastaan työnantajille, eli ns. kahdensuuntaista palkanmaksua. Yritysten työaikakirjanpidossa jokaisen työntekijän osalta on toimitettu tekaistut tunnit palkanlaskentaan, mikä pohjalta työntekijöille on maksettu kyseiseltä kuukaudelta palkka heidän omille tileilleen. Työntekijät ovat kuitenkin joutuneet palauttamaan ennalta määritellyn osan palkastaan työnantajalle käteisellä.

Useissa tapauksissa on käynyt ilmi, että työnantaja on määritellyt työntekijälle kuukausipalkaksi esimerkiksi 500 euroa, vaikka alakohtaisen työehtosopimuksen mukaan palkkaa tulisi maksaa huomattavasti enemmän. Tuntilaskennan perusteella työntekijä saa tililleen esimerkiksi 1 273 euroa verojen ja muiden maksujen jälkeen. Työnantaja on ohjeistanut työntekijän palauttamaan palkastaan sen osan, joka ylittää sovitun 500 euroa/kuukausi muutaman viikon sisään palkanmaksupäivästä. Työntekijä palauttaa kyseisessä kuussa saamastaan palkasta työnantajalleen 773 euroa muutamassa erässä ja saa pitää työnantajan määrittelemät 500 euroa.

Yhtiön tiliotteissa ja kirjanpidossa kaikki näyttää siltä, että toiminta on hoidettu asianmukaisesti. Todellisuudessa työntekijät joutuvat palauttamaan tuntuvan osan palkastaan ja maksetut palkat näyttäytyvät todellista suurempina yhtiön tuloksessa, mikä laskee yhtiön yhteisöveroa. Yllä mainittu on helppo havaita työntekijöiden tiliotteista, kun ymmärtää mitä etsii. Työnantajien osalta on havaittu toistuvia käteistalletuksia heidän henkilökohtaisille tileilleen, joille ei ole löytynyt luonnollista selitystä. Suomessa tutkituista tapauksista löytyy myös esimerkkejä siitä, että uhrit eivät ole tienneet omistavansa pankkitilejä, vaan tekijä on hallinnut kokonaan rahaliikennettä ja maksanut osan palkasta uhreille käteisenä ja pitänyt tai käyttänyt loput itse.

Rahanpesu

Muun muassa OECD:n alainen kansainvälinen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen vastainen toimintaryhmä Financial Action Task Force (FATF – APG 2018) sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ (OSCE 2014) ovat raportoineet ihmiskaupan ja rahanpesun välisestä yhteydestä. Mitä enemmän tekijät ja uhrin toimivat formaalin rahoitusjärjestelmän ja valtionkoneiston puitteissa, sitä paremmat mahdollisuudet viranomaisilla ja muilla toimijoilla on tunnistaa ihmiskauppaan liittyvää rahanpesua.

Laajempi konteksti voi auttaa näytön saamisessa: passien tiedot, asujärjestelyt ja sopimukset erilaisten palveluntarjoajien kanssa (tai niiden puute) yhdistettynä rahankäyttötietoihin voivat antaa kuvan rahanpesijän, tekijän tai uhrin rahavirroista ja rahankäyttötavoista. Koska uhrin ovat tekijöiden vallassa, on tutkinnassa myös huomioitava se, että he mahdollisesti käyttävät työntekijöiden pankkitilejä rikoksella saadun omaisuuden piilottamiseen tai muuttamiseen.

Tutkituissa jutuissa on esimerkkejä siitä, että tekijät ovat siirtäneet tai ralletaneet huomattavia summia uhrien tileille. Kun varat ovat uhrin tilillä, ne on joko siirretty ulkomaille tai muunnettu muuksi omaisuudeksi. Uhreja on käytetty bulvaaneina, mutta he eivät ole itse olleet edes välttämättä tietoisia tästä. Tutkinnoissa on myös käynyt ilmi, että tekijät ovat antaneet uhreille huomattavia summia käteistä rahaa kuljetettavaksi kotimaahansa. Myös tekijöiden sukulaiset ovat usein kuljettaneet rahaa käteisenä ulkomaille, tai rahoja on siirretty tekijöiden ja heidän sukulaisensa tileiltä toisille.

Ihmiskauppajutun alkutoimien yhteydessä on äärimmäisen tärkeää selvittää niin epäiltyjen kuin myös uhrien rahaliikenteen lisäksi heidän muu varallisuutensa. Näiden pohjalta voidaan löytää lisäkeinoja ihmiskauppaan puuttumiseksi.

Seuraavassa laatikossa listataan joitain kansainvälisesti tunnistettuja ihmiskauppaan viittaavia varoitusmerkkejä rahaliikenteessä.

Ihmiskauppaan viittaavia varoitusmerkkejä rahaliikenteessä

FATF on tunnistanut useita varoitusmerkkejä, joiden perusteella esimerkiksi rahalaitosten ja esitutkintaviranomaisten on mahdollista tarkkailla ja tunnistaa epäilyttäviä tilitapahtumia. Ihmiskauppaan liittyvästä rahanpesusta voi kertoa muun muassa se, että useiden työntekijöiden palkka maksetaan samalle tilille, tai että palkanmaksua seuraa välittömästi rahojen käteisnosto tai siirto erillisille tileille. Useiden samassa yrityksessä työskentelevien ulkomaalaisten työntekijöiden pankkikorteilla saatetaan tehdä peräkkäisiä nostoja samalla automaatilla, mikä voi viitata siihen, että kortit ovat ulkopuolisen henkilön hallussa. Useilla saman pankin tilinomistajilla saattaa olla sama osoite tiedoissaan, sillä tekijä majoittaa ihmiskaupan uhrin usein jaettuun asuntoon. Asunnossa saatetaan majoittaa huomattava määrä ihmisiä asunnon kokoon nähden. Myös tilinomistajien puhelinnumerot tai sähköpostiosoitteet voivat olla samoja. Tilinomistajat ovat usein kotoisin samasta maasta, ja heidän passinsa saattavat olla väliaikaisia ja myönnetty samoihin aikoihin samassa kaupungissa. Ihmiskaupan uhrien tilitapahtumat eivät useinkaan viittaa siihen, että niillä olisi maksettu asumiskustannuksia, ruokaa tai muita elämisen kuluja. Kasvokkain, esimerkiksi pankkikonttorissa asioidessa, epäilyä voi herättää henkilö, joka väittää olevansa oikeutettu hoitamaan jonkun toisen työntekijän asioita tai joka käyttäytyy epätavanomaisesti, esimerkiksi vältellen tiettyjen pankkivirkailijoiden kanssa asioimista. Ihmiskaupan harjoittajat saattavat kuljettaa käteistä tai käyttää erilaisia rahansiirtojärjestelmiä siirtääkseen rahaa kotimaahansa. (FATF – APG 2018.)

Vakuustakavarikko

Omaisuuksia saadaan määrätä vakuustakavarikkoon mm. rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Vakuustakavarikkoa käytetään perinteisesti talousrikoksissa, mutta sen käyttö ihmiskauppatapauksissa on myös äärimmäisen tärkeää.

Vakuustakavarikko mahdollistaa ihmiskauppajutussa vahingonkorvausten maksamisen ihmiskaupan uhrille.

Tuomioistuimien päätetään vakuustakavarikosta. Tutkinnanjohtaja voi tehdä väliaikaisen päätöksen, jos asia ei siedä viivytystä ja edellytykset vakuustakavarikkoon ovat ilmeisesti olemassa.

Vakuustakavarikkoon voidaan panna omaisuutta enintään määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan summaa, jonka tuomioistuimien velvoittaa henkilön maksamaan. Summan on perustuttava tosiseikkoihin, joten tästä syystä laskelmat maksamattomista palkoista olisi hyvä laatia ensi tilassa yhteistyössä oikean tahon kanssa. Esimerkiksi ravintola-alan tapauksissa Palvelualojen Ammattiliitto on toiminut asiantuntijana majoitus- ja ravintola-alan työehtosopimusten tulkinnessa ja kyseisten työehtosopimusten mukaiseen työhön liittyvässä maksamattomien palkkojen laskennassa.

Rikoshyöty ja vakuustakavarikko pitää huomioida jo heti jutun tutkinnan sekä tiedonhankinnan käynnistämisen yhteydessä.

Kun varsinainen operatiivinen toiminta alkaa, pitäisi olla jo edellytykset suorittaa vakuustakavarikko ja muut mahdolliset turvaamistoimet. Kiinniottoja tehtäessä on hyvin mahdollista, että rikoksesta epäiltyjen henkilöpiiri ei ole kokonaisuudessaan tiedossa. Esimerkiksi rikoksesta epäillyn sukulaiset saattavat piilottaa epäillyn omaisuutta, kun tämä on otettu kiinni, jos sitä ei ole otettu poliisin haltuun heti kun mahdollista.

Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi ja oikeushenkilön rangaistusvastuu

Ihmiskauppatapauksen yhteydessä pitää huomioida myös tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi. Liiketoimintakieltoon määrääminen edellyttää tutkinnan suorittamista tapauksen esitutkinnan yhteydessä. Työperäisen ihmiskaupan tutkinnassa tämä jää edelleen joissain tapauksissa huomioimatta. Kynnystä liiketoimintakieltoon määräämiselle ihmiskauppatapauksen yhteydessä ei ole säädetty korkealle; liiketoimintakieltoon voidaan määrätä henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt ihmiskauppaan, sen yritykseen tai osallisuuteen siinä. Samassa säädöksessä mainitaan myös kiskonnantapainen työsyryntä. Näin ollen useimmissa tapauksissa edellytykset kiellolle ovat olemassa, jos tapaukseen on muuten näyttö saatavilla.

Liiketoimintakielto on konkreettinen keino vaikuttaa tekijöihin. Tapauksesta saatu tuomio, rikoshyöty ja sen lisäksi määrätty liiketoimintakielto vaikeuttavat toiminnan jatkamista huomattavasti.

Määrätty liiketoimintakielto mahdollistaa myös liiketoimintakiellon valvonnan. Liiketoimintakiellon valvonnasta vastaa poliisi liiketoimintakiellon voimassaoloaikana, mutta ns. huolehtimisvelvollisuus on myös muilla viranomaisilla (vero-, tulli-, ulosotto- ja palkkaturvaviranomainen, konkurssiasiamies, julkisista varoista ja avustuksista varoja myöntävä viranomainen, elinkeinotoimintaan liittyviä lupa- ja valvontatehtäviä hoitava viranomainen). Jos kieltoa rikotaan, kieltoa voidaan pidentää enintään viidellä vuodella.

Liiketoimintakiellon rikkominen on sanktioitu (sakko – kaksi vuotta vankeutta). Epäilty liiketoimintakiellon rikkominen mahdollistaa tutkinta- ja eräiden tiedonhankintatoimenpiteiden kohdistamisen henkilöön, jonka epäillään rikkovan kieltoa. Lisäksi poliisin ja muiden viranomaisten on syytä pitää mielessä, että luvattomasti maassa työskentelevän työntekijän palkanneelle työnantajalle voidaan määrätä seuraamusmaksu. Seuraamusmaksua ei voida kuitenkaan määrätä sille, jota epäillään samasta teosta esitutkinnassa, syyteharkinnassa tai tuomioistuimessa vireillä olevassa rikosasiassa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu koskee sekä ihmiskauppaa että kiskonnantapaista työsyryntää, joista voidaan molemmista tuomita yhteisösakko. Asiasta säädetään rikoslain 9 luvussa, jossa säädetään esimerkiksi rangaistusvastuun edellytyksistä (2 §), rikoksenteelijän ja oikeushenkilön välisestä suhteesta (3 §) sekä yhteisösakon määrästä ja sen mittaamisperusteista (5 ja 6 §). Yhteisösakon suuruus on vähintään 850 euroa ja enintään 850 000 euroa.

Sanktiot luvattomasti maassa työskentelevän työntekijän palkanneelle työnantajalle

Työsopimuslain (55/2001) luvussa 11a määritellään, että työnantaja, joka on ottanut työhön laittomasti maassa oleskelevan kolmannen maan kansalaisen/kansalaisia, on velvollinen maksamaan valtiolle seuraamusmaksun, joka on suuruudeltaan 1 000–30 000 euroa. Seuraamusmaksun määrään vaikuttaa työnantajan menettelyn tahallisuus ja toistuvuus, muut työsuhteen syntyolosuhteet, sekä työntekijöiden lukumäärä. Maksua alentavina tekijöinä otetaan huomioon, jos luonnollinen henkilö on palkannut työntekijän yksityisiä tarpeitaan varten ja jos työntekijän työolot eivät osoita erityistä hyväksikäyttöä. Seuraamusmaksua ei voida kuitenkaan määrätä sille, jota epäillään samasta teosta esitutkinnassa, syyteharkinnassa tai tuomioistuimessa vireillä olevassa rikosasiassa. Mikäli seuraamusmaksun saanut työnantaja on omalla toiminnallaan vaikuttanut työntekijöiden maahantuloon tai maassaoloon, hän on myös velvollinen korvaamaan työntekijöiden palauttamiskustannukset.

Jos laittomasti maassa oleskelevan työntekijän työnantaja on alihankkija, tämän välitön toimeksiantaja on velvollinen yhteisvastuullisesti alihankkijan kanssa maksamaan työntekijälle tämän eräänntyneet palkkasaatavat, työaikalaissa säädetyt lisä- ja ylityökorvaukset ja sunnuntaityön korotetun palkan, sekä vuosilomalaisissa säädetyt vuosilomapalkan ja lomakorvauksen. Toimeksiantaja on yhteisvastuullisesti velvollinen myös seuraamusmaksusta ja palauttamiskustannuksista, mutta hän voi vaatia suorittamansa maksun takaisin alihankkijalta. Velvoitteet seuraamusmaksusta, palauttamiskustannuksesta sekä työntekijän saatavista poistuvat, mikäli työntekijä on esittänyt työnantajalle väärennetyn oleskeluluvan tai muun oleskeluoikeuden antavan asiakirjan.

Kansainvälinen yhteistyö: Yhteinen tutkintaryhmä - JIT

Poliisi, Rajavartiolaitos ja Tulli voivat tehdä yhdessä vieraan valtion toimivaltaisen viranomaisen kanssa sopimuksen yhteisen tutkintaryhmän (joint investigation team = JIT) perustamiseksi. JIT tiivistää ja tehostaa eri valtioiden toimivaltaisten viranomaisten välistä esitutkintayhteistyötä. JIT:ä ei ole rajoitettu rikoslajikohtaisesti, vaan se on tarkoitettu rikoslajineutraaliksi työkaluksi. Kun JIT on perustettu, on mahdollista hakea saatavilla olevaa EU:n, Euroopan unionin rikosoikeudellisen yhteistyön viraston Eurojustin tai Euroopan poliisiviraston Europolin rahoitusta. Tämä mahdollistaa laajan kokonaisuuden tehokkaamman läpiviemisen.

Ihmiskauppatapauksissa JIT tuo huomattavia etuja koska se mm. mahdollistaa poliisin lähettämisen mukaan kuulusteluihin ja puhutteluihin lähtömaasta kohdemaahan, kun molemmat maat ovat osapuolina JIT:ssä. Tämä vähentää huomattavasti byrokratiaa, koska perustamisen jälkeen ei tarvitse enää laatia ja lähettää erillisiä eurooppalaisia tutkintamääräyksiä tai oikeusapupyyntöjä. Tutkintatoimenpiteiden ja operaatioiden suunnittelu tehostuu, kun siihen osallistuvat toimijat eri maista (esim. kulttuuriset tekijät lähtö- vs. kohdemaassa).

Tietoja voidaan vaihtaa suoraan yhteisen tutkintaryhmän jäsenten kesken ilman muodollisia pyyntöjä. Tutkintatoimia voidaan pyytää suoraan tutkintaryhmän jäsenten kesken, eikä oikeusapupyyntöjä tarvita. Tämä koskee myös pakkokeinojen käyttöä koskevia pyyntöjä. Tutkintaryhmän jäsenet voivat olla läsnä kotietsinnöissä, haastatteluissa ja muissa tilanteissa kaikilla oikeudenkäyttöalueilla, millä mm. vähennetään kieli-ongelmia haastattelutilanteissa. Sama koskee myös esimerkiksi kotietsintöjen tehokkaampaa suorittamista ja siellä tapahtuvaa materiaalin läpikäymistä, kun paikalla on kyseistä kieltä äidinkielenään puhuva poliisi. Seuraavassa laatikossa esitellään esimerkkitapaus, jossa Latvian ja Iso-Britannian poliisit muodostivat yhteisen tutkintaryhmän kansainvälisessä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvässä tapauksessa.

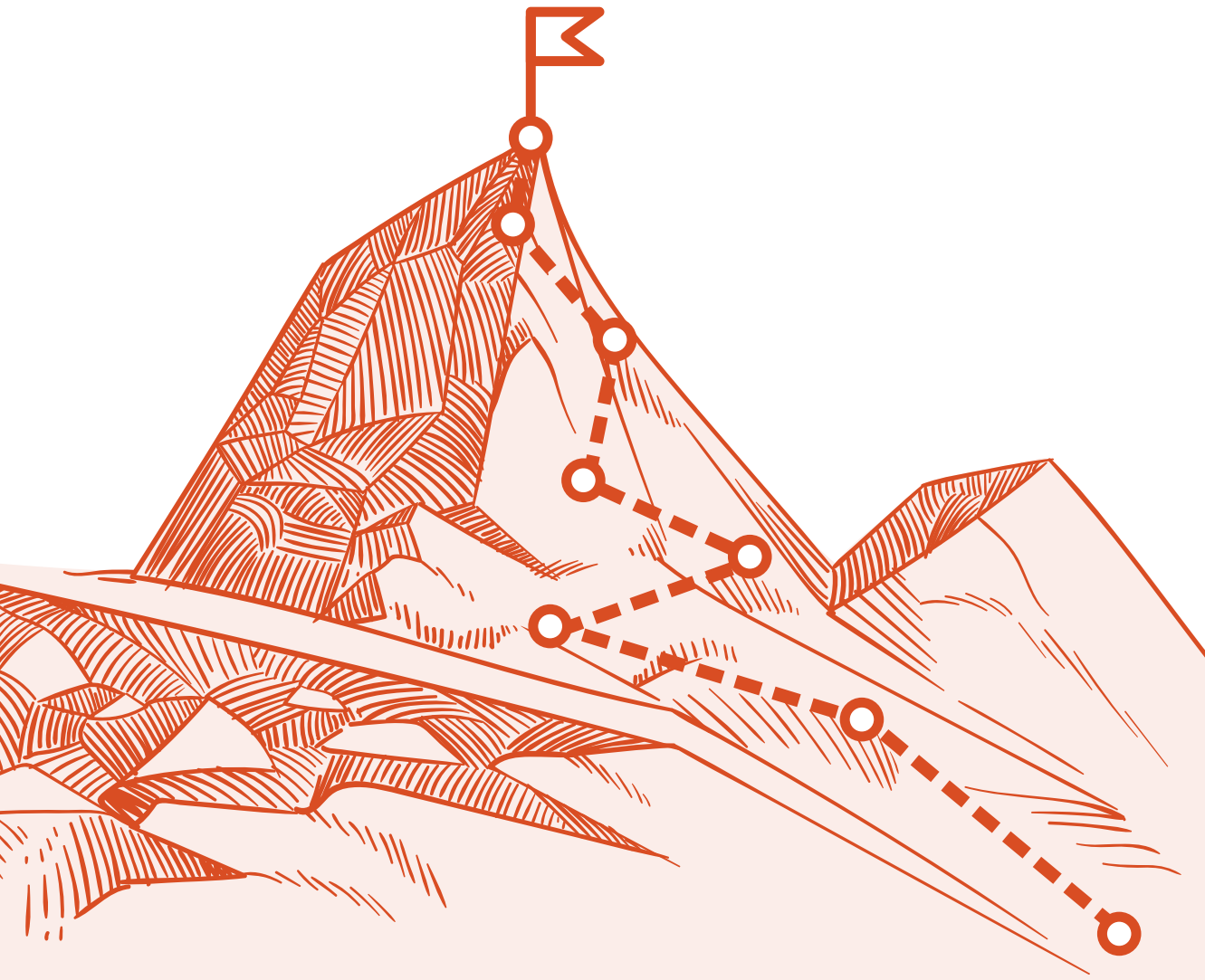
Yhteinen tutkintaryhmäesimerkki: Latvia ja Iso-Britannia

Latvian ja Iso-Britannian poliisit tutkivat yhdessä tapausta, jossa latvialainen järjestäytynyt rikollisryhmä rekrytoi ja hyväksikäytti haavoittuvassa asemassa olevia latvialaisia Derbyshiressä. Tutkinta ajoittui heinäkuusta 2012 syyskuuhun 2017. Kaksi latvialaista poliisia osallistui epäiltyjen pidätykseen Iso-Britanniassa 2017. Latvialaispoliisien läsnäololla oli suuri merkitys pääosin vain latviaa ja venäjää puhuvien uhrien alustavissa kuulemisissa Derbyshiressä. Onnistuneiden pidätysten jälkeen Eurojustin kautta päätettiin, että Latvian ja Iso-Britannian välillä perustettaisiin yhteistutkintaryhmä. Yhteistutkintaryhmän etuihin kuului tietojen ja todistusaineiston yhteiskäyttö, vähentynyt byrokratia, taloudellinen tuki, ja dynaaminen kommunikaatio tutkijoiden välillä. Se myös mahdollisti kaikkien ryhmän jäsenten läsnäolon eri toimialueille sijoittuneissa operaatioissa.

Vuonna 2018 neljä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsentä pidätettiin Latviassa. He olivat valinneet uhreikseen alkoholismista tai kodittomuudesta kärsiviä henkilöitä, joille tarjottiin töitä Iso-Britanniasta. Rikollisryhmä takavarikoi uhrien passit ja otti haltuunsa heidän pankkitilinsä ja palkkansa, ja otti uhrit valtaansa ja kontrolloi heitä matkakuluista, majoituksesta ja muista elinkuluista seuranneen velkasuhteen avulla.

Latvialaiset järjestöt auttoivat uhreja heidän vaikeisiin henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa liittyen ja tukivat heitä oikeudenkäynnin aikana. Uhreja ja heidän perheitään uhkailtiin tutkinnan aikana. Uhkauksia tehneet henkilöt pidätettiin, mikä lisäsi uhrien luottamusta poliisiin. Lisäksi poliisi käytti erityisiä kuulustelutaktiikkoja ja hyödynsi psykologien apua uhrien kohtaamisessa. Oikeudenkäynti johti useiden rikollisryhmän jäsenten ihmiskauppatuomioihin.

Haasteista onnistuneisiin tutkintoihin

Tässä viimeisessä luvussa käydään läpi vielä tunnistamiseen ja tutkintaan liittyviä haasteita ja sudenkuoppia ja avataan sitä, mitä voitaisiin tehdä paremmin, jotta tutkinnot onnistuisivat ja johtaisivat yhä useammin lainvoimaisiin ihmiskauppatuomioihin. Keskeisin haaste suomalaisessa poliisitoiminnassa ihmiskaupan suhteen on niin määrällisten kuin laadullistenkin resurssien puute. Vaikka tutkinnoissa on saavutettu useita erinomaisia onnistumisia, on keihäänkärki valtakunnallisesti tähän aihealueeseen liittyen todella kapea. Vaikka poliisin tutkinnassa on paljon kokemusta ja valtava määrä ammattitaitoa, on ihmiskauppa rikostyyppinä sen verran harvinainen, että valitettavan usein tilanne on se, että tutkinnanjohtaja ja tutkija ovat tekemisissä aiheen kanssa ensimmäistä kertaa.

Haasteena ihmiskaupan torjunnassa, paljastamisessa ja tutkinnassa on, että työtä ei tällä hetkellä tehdä päätoimisena käytännössä juuri missään päin Suomea. Osaamista löytyy valtakunnallisesti jonkin verran, mutta osaaminen on keskittynyt yksittäisille henkilöille. Lisäksi henkilöillä, joilla on asiaan liittyvää erikoisosaamista, on myös useimmiten paljon muita tehtäviä ja vastuita. Lisäksi useat aiheeseen hyvin perehtyneet henkilöt ovat joko edenneet tai etenemässä urallaan. Poliisin vähäisistä resursseista johtuen ei jatkuvuuttakaan ole välttämättä pystytty varmistamaan riittävällä tasolla. Ihmiskauppaa tutkitaan poliisissa ainakin ulkomaalais-, väkivalta- ja talousrikostutkinnassa, keskitetyssä tutkinnassa ja Keskusrikospoliisissa. Niin kauan kuin Suomessa ei ole valtakunnallista ihmiskauppaan erikoistunutta toimintoa, jonka tukena on paikallisia, erikseen koulutettuja toimijoita, joudutaan asiat hoitamaan nykyisillä toimintamuodoilla.

Tarkoituksenmukaisin tapa järjestää ainakin vaativampien tapausten paljastaminen ja tutkinta olisi perustaa ihmiskaupan tutkintaan erikoistunut valtakunnallinen ryhmä ja/tai alueellisia ryhmiä monen muun Euroopan maan esimerkin mukaisesti. Tätä mallia avataan seuraavassa laskokossa.

Hyvä käytäntö: poliisin ihmiskauppayksiköt

Monessa Euroopan maassa, kuten Ruotsissa, Norjassa, Belgiassa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa on poliisin ihmiskauppaan erikoistuneita yksiköitä, joiden on koettu merkittävästi parantaneen ihmiskauppataupausten tutkintaa. Myös Latvian poliisissa työskentelee 18 hengen ihmiskaupanvastainen erikoisyksikkö. Heidän tehtävänä on tiedonkeruu ja -analyysi koskien paikallisia, kansallisia sekä kansainvälisiä ihmiskauppaa harjoittavia järjestäytyneitä rikollisryhmiä, sekä rikollisen toiminnan tunnistaminen ja tutkinta. Vuodesta 2016 lähtien ihmiskaupanvastainen yksikkö on aloittanut 58 ihmiskauppataututkintaa tai siihen läheisesti liittyvää tutkintaa. Myös alueellisesti poliisissa työskentelee ihmiskaupan tutkimiseen ja siihen liittyviin riskeihin koulutettuja henkilöitä. Riian alueella erikoistunut syyttäjänvirasto hoitaa ihmiskauppaan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät tapaukset.

Myös Suomen ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuutta käsitelleessä raportissa (Koskenoja ym. 2018) esitutkintaviranomaiset pitivät ihmiskaupan tutkintaan erikoistumista tärkeänä ja toivoivat, että ihmiskaupan vastaiseen työhön satsattaisiin muutenkin kuin vain ohjeistuksia antamalla. Haastatteluissa viranomaiset esittivät erikoistumiselle sekä valtakunnallisia että alueellisia malleja ja toisaalta muistuttivat jo olemassa olevan tiedon jakamisesta eri laitosten ja yksikköjen välillä. Raportin tekijät antoivat selvityksensä perusteella suosituksen siitä, että ihmiskaupparikosten paljastamista ja tutkintaa kehitettäisiin esimerkiksi poliisin ihmiskauppaan erikoistuneilla tutkintayksiköillä.

Kriittisimmät epäonnistumiset liittyvät tunnistamisen lisäksi ihmiskauppaan puuttumiseen sekä tutkinnan suorittamiseen. Monissa tapauksissa tutkinta-ajat ovat hyvin pitkiä, mikä puolestaan aiheuttaa paljon riskejä jutun kannalta. Uhri on saattanut poistua maasta, tai vaikka tapauksen akuutti vaihe on ohi, uhriin on päästy vaikuttamaan jonkun toimesta. Lisäksi on valitettavaa yleistä, että jos tapauksesta on kirjattu rikosilmoitus eri nimikkeellä, esim. kiskonnantapainen työsyryntä, on tutkinnan aloitus joissain tapauksissa viivästynyt. Tämä aiheuttaa mahdollisesti myöhemmin suuria haasteita, varsinkin jos kysymys on vakavammasta rikoksesta, kuten ihmiskaupasta. Yllämainituissa on kysymys useimmiten puutteellisista resursseista tai osaamisesta.

Välillä esitutkinnat saattavat viivästyä myös siitä syystä, että kaikki asian kanssa tekemisissä olevat keskeiset viranomaiset eivät pysty

lähtemään mukaan välittömästi, vaan tulevat mukaan myöhemmin. Kansainväliset oikeusapupyynnöt ovat myös oma haasteensa. Vastaukset voivat kestää pitkään, joskus vastauksia ei tule ollenkaan, ja välillä oikean kanavan löytäminen on monen mutkan takana. Esitutkintaviranomainen ajautuu myös välillä tilanteisiin, joissa tutkinnassa ei päästä eteenpäin. Tällöin vaihtoehtoina on keskeyttää tai päättää tutkinta kokonaan, tai odottaa sopivaa tilaisuutta tai puuttuvaa selvitystä niin, että tutkintaa voidaan taas jatkaa. Näissä tapauksissa asiaa tulisi tarkastella mieluummin siitä näkökulmasta, että on parempi, että tutkinta-aika on pitkä, jos rikos kuitenkin saadaan selvitettyä ja vietyä eteenpäin syyteharkintaan.

Useissa tapauksissa kokonaisuutta on tutkittu ihmiskauppana, mutta tuomio on tullut kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Näissä tapauksissa kuulusteluissa on keskitytty liikaa maksetun palkan suuruuteen ja työpäivien pituuteen. Kuulusteluissa on ilmennyt todisteita ihmiskaupassa käytetyistä keinoista (erehdyttäminen) ja tekotavasta (riippuvainen asema/turvaton tila) mutta teon tarkoitusta (pakkotyötä) ei ole saatu näytettyä. Edellä mainittu liittyy hyvin pitkälle uhrin kohtaamiseen ja luottamuksen herättämiseen kuulustelutilanteessa; uhri ei ole kuulustelussa osannut oma-aloitteisesti tuoda esiin asian kannalta olennaisia yksityiskohtia.

Useimmiten kun ollaan tilanteessa, jossa uhria kuulustellaan, on pysytty jo näyttämään, että uhrin ovat tehneet pitkää työpäivää ja että heille maksettu palkka ei vastaa tehtyä työmäärää. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan usein ole näyttöä vapautteen kohdistuvasta rajoittamisesta, eli pakkotyöstä. Edellä mainittu on yksi syistä, miksi tuomio on tullut kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, eikä ihmiskaupasta. Näytön hankkiminen pitkien työpäivien tekemisestä ja matalasta palkasta on suhteellisen helppoa verrattuna näytön hankkimiseen pakkotyöstä.

Hyväksikäyttötapauksissa uhrin näkökulmasta tärkeintä olisi kuitenkin saada takaisin menetetyt palkkasaatavat. Esimerkiksi Virossa työperäisen hyväksikäytön uhrin on mahdollista hakea jopa 10 000 euron palkkasaatavia myös työriitakomitean kautta. Tätä hyvää käytäntöä esitellään seuraavassa laatikossa.

Hyvä käytäntö: Viron työriitakomitea

Virossa työriitakomitea käsittelee työntekijöiden ja työnantajien välistä kiistoja tavoitteenaan toimia nopeasti ja suoraviivaisesti. Yleisimmät työvoiman hyväksikäyttöön liittyvät vaateet koskevat maksamattomia palkkoja. Valtion sosiaalivakuutuslautakunnan ylläpitämän ihmiskauppaneuvontapalvelun kautta työntekijöille kerrotaan mahdollisuudesta esittää vaateita työriitakomitealle sekä työsuojeluviranomaisen konsultaatiota varten. Työsuojeluviranomainen tarjoaa vain oikeudellista konsultaatiota, kun taas neuvontapalvelu voi auttaa valitusten laatimisessa. Uhrit voivat esittää vaateita myös itse. Työriitakomitea käsittelee todistusaineiston, kuten todistajien lausunnot, asiakirjat, näytön tai tarkastusraportit perusteellisesti. Komitea voi ratkaista korvausvaatimukset 10 000 euroon saakka. Tätä suuremmat vaatimukset ratkaistaan oikeudessa. Menettely on maksutonta riidan osapuolille, ja jos jompikumpi osapuolista on eri mieltä päätöksen kanssa, he voivat viedä asian oikeuteen. Myös sovittelumenettelyt ovat olleet mahdollisia vuodesta 2018 lähtien. Näissä tapauksissa työriitakomitean puheenjohtaja toimii sovittelijana ja tavoitteena on tehdä sovittelusopimus.

Rikosvastuun toteutumiseksi ja uhrien oikeuksien edistämiseksi on tärkeä tutkia ihmiskaupaan viittaavia tapauksia ihmiskauppa -nimikkeellä.

Jos on syytä epäillä, että ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyy, on tärkeää suorittaa esitutkinta tällä nimikkeellä. Uhrien oikeuksien toteutumisen kannalta esitutkintaviranomaisten tulee huomioda, että ihmiskaupan uhreilla ja/tai henkilöillä, joiden epäillään olevan ihmiskaupan uhreja, on oikeus valtion kustantamaan apuun Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kautta. Vastaavaa oikeutta ei ole muiden rikosten uhreilla. Tämän vuoksi esitutkinnan rikosnimikkeellä on suuri merkitys uhrin avun saannille. Jos tapauksessa ei ole ihmiskaupaan viittavia piirteitä, eikä uhria voida ohjata ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, hänet voi ohjata esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen tai muiden järjestöjen tarjoaman avun piiriin.

Lähteet

- CBSS. (2016). Kuntien toimintaohjeet. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehostaminen paikallistasolla. https://cbss.org/wp-content/uploads/2020/04/CBSS_12-2015_Olson_GuidelinesForMunicipalities_FIN.pdf
- FATF – APG. (2018). Financial Flows from Human Trafficking. Paris: FATF. <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/human-trafficking.html>
- FRA. (2015). Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Husu, P. (2019). Poliisi ja muut viranomaiset tekivät valvontaiskuja Itä-Suomen marjailoille – yhdellä tilalla kaikki työntekijät oli palkattu pimeästi. Yle Uutiset, julkaistu 19.7.2019.
- ILO. (2005). Human trafficking and forced labour exploitation. Guidance for legislation and law enforcement. Special action programme to combat forced labour. Geneva: ILO.
- ILO. (2009). International Labour Office and Sectoral Activities Programme: Workshop to promotion ratification of the Private Employment Agencies Convention, 1997 (No. 181). Geneva: ILO.
- IOM. (2018). Investigating Human Trafficking Cases Using a Victim-centred Approach: A Trainer's Manual on Combating Trafficking in Persons for Capacity-building of Law Enforcement Officers in Antigua and Barbuda, Belize, Jamaica, and Trinidad and Tobago. Jamaica: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/investigating_human_trafficking.pdf
- Jokinen, A., Ollus, N. & Viuhko, M. (2011). Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI Publication No. 67. Helsinki: HEUNI.
- Jokinen, A. & Ollus, N. (2014). "Tuulikaapissa on tulijoita": Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivouspalvelualoilla. HEUNI Publication No. 76. Helsinki: HEUNI.
- Jokinen, A. & Ollus, N. (toim.) (2019). Likainen vyyhti. Työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalli. HEUNI Publication No. 92b Helsinki: HEUNI.
- Koskenoja, M., Ollus, N., Roth, V., Viuhko, M. & Turkia, L. (2018). Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Ollus, N., Jokinen, A. & Joutsen, M. (toim.) (2013). Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. HEUNI Publication No. 75. Helsinki: HEUNI.
- OSCE. (2014). Leveraging Anti-Money Laundering Regimes to Combat Trafficking in Human Beings. Wien: OSCE. <https://www.osce.org/secretariat/121125>
- Sisäministeriö (2016): Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. Sisäministeriön julkaisu 14/2016. Helsinki: Sisäministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75016/Kasikirja_lopullinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- SopS 44/1935. Pakollista työtä koskeva sopimus, jonka kansainvälinen työkonferenssi on hyväksynyt vuonna 1930.
- SopS 17/1960. Asetus Kansainvälisen työkonferenssin vuonna 1957 hyväksymän, pakkotyön poistamista koskevan sopimuksen voimaansaattamisesta.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2015). Työsuojelevalvonnan ohjeita 3/2015. Ulkomaisen työvoiman valvonta. Tampere: Sosiaali- ja terveysministeriö. Työsuojeleluosasto. https://www.tyosuojelelu.fi/documents/14660/198601/Ulkomaisen_tyovoiman_valvonta_3_2015/f67c8234-e2dd-4073-9d6b-8662071bfe3e
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2019). Kuntainfo 3/2019. Ihmiskaupan uhrien oikeus erityiseen tukeen ja palveluihin Suomessa. https://stm.fi/documents/1271139/11628549/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf/e3acf8dc-7bf7-0499-aa85-df87217b3006/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2017). Evidential Issue in Trafficking in Persons Cases. Case Digest. Wien: United Nations. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2017/Case_Digest_Evidential_Issues_in_Trafficking.pdf
- Valtakunnansyyttäjä. (2013). Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Yleinen ohje. VKS:2013:4.

Kohti onnistunutta esitutkintaa

Tämä kuvio avaa onnistuneen esitutkinnan vaiheita, kun mahdollinen ihmiskauppatapaus on tunnistettu. Se korostaa uhrikeskeistä lähestymistapaa, jonka lähtökohtana ovat uhrin oikeudet ja niiden kunnioittaminen. Tapahtuneesta tulee muodostaa mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva. Lisäksi on tärkeää kerätä monipuolista näyttöä ihmiskaupan keinoista, tekotavasta ja hyväksikäyttötarkoituksesta. Eri vaiheet eivät välttämättä etene kronologisessa järjestyksessä, mutta jokainen niistä tulisi huomioida, jotta epäillyt saataisiin syytteeseen ja uhrien oikeudet toteutuisivat.

Murra tekijöiden uhreihin kohdistama kokonaisvaltainen hallinta

Anna aikaa: Uhrille tulisi antaa aikaa rauhassa sisäistää tapahtunut. Voit sillä välin tehdä tiedonhankintaa eri lähteistä

Varmista uhrin turvallisuus ja ohjaa uhri hänen suostumuksellaan palveluiden piiriin

Kerää uhrin kertomusta tukevaa näyttöä huomioiden myös salaiset pakkokeinot ja erityiset tutkintatekniikat

**LOPPU-
TULOS:** Tekijät
tuomitaan
ihmiskaupasta,
ja uhrien oikeudet
toteutuvat ja he
saavat vahingon-
korvauksia

○
Harkitse
yhteisen
tutkintaryhmän
(JIT)
perustamista

○
Käytä
talousrikostutkinnan
tekniikoita ja jäljitä
rahaliikenne ja
varallisuus

○
Valitse
rikosnimike
tarkkaan ja
tee
yhteistyötä
syyttäjän
kanssa

○
Muista
vakuustakavarikon
käyttäminen ja tee
tutkinta
liiketoimintakiellon
määrittämiseksi

○
Valmistaudu
kuulusteluihin
perinpohjaisesti, valitse
sopivat kysymykset ja
varmistu luotettavasta
tulkkauksesta

○
Tee esitutkinnan aikana
läheistä yhteistyötä muiden
viranomaisten ja uhria
auttavien toimijoiden kanssa

Tarkistuslista 1.

Työperäisen hyväksikäytön tunnistaminen työsuojelutarkastajille sekä muille tarkastusviranomaisille

Työsuojelutarkastajilla on tarkastuksia tehdessään ainutlaatuinen mahdollisuus tunnistaa ihmiskauppaan tai työperäiseen hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä. Myös esimerkiksi vero-, palo-, alkoholi- ja elintarviketarkastajilla on mahdollisuus tunnistaa ihmiskauppaan viittavia piirteitä. Valveutunut tarkastaja voi kiinnittää huomiota erilaisiin merkkeihin, jotka eivät itsessään välttämättä viittaa rikokseen, mutta joita yhdistämällä voi alkaa epäillä, että asiaan liittyy rikollista toimintaa. Tällaisia tarkastuksen aikana havainnoitavia merkkejä avataan seuraavassa listassa.

- Työnantaja kieltää puhuttamasta työntekijöitä
- Työnantaja vastaa kaikkiin kysymyksiin työntekijän puolesta
- Työntekijä ei halua vastata mihinkään kysymyksiin ja ohjaa kysymään työnantajalta
- Kysyttäessä työntekijän henkilöllisyystodistusta käy ilmi, että asiakirja onkin työnantajan hallussa ja/tai työnantaja tuo sen tarkastajalle nähtäväksi
- Työntekijä ei osaa sanoa, paljonko saa palkkaa
- Palkkalaskelmista käy ilmi, että kaikkien työntekijöiden palkka maksetaan samalle tilille
- Kysyttäessä työntekijä kertoo maksaneensa työpaikasta
- Työpaikalla on paljon henkilöitä, joiden vuoro on jo työvuoroluettelon mukaan päättynyt tai heillä pitäisi olla vapaapäivä
- Työpaikalla on nähtävissä virallinen työvuoroluettelo, mutta toisessa tilassa on todenmukaisia työaikoja kuvaava luettelo (esimerkiksi kokkien työvuoroluettelo ravintolan keittiössä)
- Työsopimukset ovat suomeksi mutta työntekijä ei puhu tai ymmärrä suomea
- Työntekijät joutuvat tekemään työtä ilman asianmukaisia suojavälineitä tai työolosuhteet ovat epäasianmukaiset
- Työpaikalla näkyy merkkejä asumisesta. Esimerkiksi varastossa tai muussa vastaavassa tilassa on sänky/patja, matkalaukku ja/tai paljon henkilökohtaisia tavaroita
- Työntekijä asuu työnantajan luona
- Työntekijöissä näkyy pahoinpitelyn tai aliravitsemuksen merkkejä ja/tai muuta oireilua
- Työntekijä kertoo, ettei hänellä ole vapaapäiviä tai lomaa
- Työntekijä kertoo, että hän tekee ylipitkiä päiviä tai hänellä on palkanmaksuun liittyviä ongelmia
- Maatiloilla ja muissa (työ)kohteissa, joissa työntekijöille järjestetään asuminen työpaikan lähetyvillä, on epäasianmukaiset asumisolosuhteet
- Työntekijöillä ei ole vaadittavaa työlupaa. Tällöin hän voi olla haavoittuvainen hyväksikäytölle
- Työntekijä ei tiedä, missä päin Suomea asuu ja työskentelee
- Työntekijä kertoo, että työpaikalle ja sieltä pois on vain työnantajan järjestämä kuljetus
- Verrattaessa työnantajan tulorekisteriin ilmoittamia tietoja ja palkkalaskelmia luvut ovat ristiriidassa

Työperäisen hyväksikäytön paljastamiseksi tarkastuksella olisi aina puhuttava työntekijöitä ja kysyttävä vähintään palkkaukseen ja asumiseen liittyvistä seikoista. Sopivia kysymyksiä on listattu seuraavassa laatikossa sekä tarkistuslistassa 3.

Sopivia kysymyksiä työntekijälle esitettäväksi

Kuinka paljon saat palkkaa?

Onko sinulle maksettu erillistä korvausta ilta-, yö- ja viikonlopputyöstä?

Oletko saanut ylimääräistä rahaa siitä, että olet työskennellyt normaalia enemmän (jos ilmoitettu työaika yli 40h viikossa)?

Tiedätkö, paljonko sinun kuuluisi saada Suomessa palkkaa siitä työstä, jota nyt teet? Osaatko sanoa, mikä on Suomessa normaali työaika viikossa?

Oletko maksanut työpaikasta? Oletko velkaa työnantajalle?

Miten pitkiä työpäiväsi ovat olleet?

Onko työpaikalla työvuorolistaa, johon on merkitty työaikoja? Pitävätkö siihen merkityt työajat paikkansa?

Onko sinulla vapaapäiviä?

Missä asut ja miten kuljet töihin?

Muista myös pyytää aina työntekijän yhteystiedot!

Työntekijöiden puhuttaminen tulisi mahdollisuuksien mukaan tehdä erillisessä huoneessa ilman työnantajan läsnäoloa. Työnantajalle on hyvä ilmoittaa, että kyseessä on normaali toimenpide, jottei työnantajalle synny sellaista kuvaa, että työntekijä on itse ollut työsuojeluviranomaiseen yhteydessä. Vastaavasti vilpillisesti toimiva, suunnitelmallinen työnantaja voi puolestaan käyttäytyä erittäin korrektisti ja ystävällisesti ja ottaa esiin täydelliseltä vaikuttavat asiakirjat, vaikka tosiasiallisesti hän hyväksikäyttää omia työntekijöitään eri tavoin.

Ulkomaalaisten työntekijöiden voi olla vaikea luottaa viranomaisiin ja kertoa kohtaamistaan epäkohdista viranomaisille. Ei pidä olettaa, että he osaavat sanottaa omaa kokemustaan rikoksena. Työntekijöitä puhutettaessa heitä ei tule painostaa kertomaan asioistaan, jos he vaikuttavat

pelokkailta tai muuten haluttomilta puhumaan. Syynä voi hyvin olla, että he pelkäävät työnantajan tai toisten työntekijöiden kuulevan heidän kertomuksensa. Tämän vuoksi työnantajaa tai toista työntekijää ei tule ikinä käyttää tulkkina, vaikka he itse tähän tarjoutuisivat. Jos tarkastuksella herää epäily työperäisestä hyväksikäytöstä, mutta työntekijällä ja tarkastajalla ei ole yhteistä kieltä, tarkastaja voi tilata puhelintulkkauden työsuojeluhallinnon käännös- ja tulkkausohjeen mukaisesti. Lisäksi työntekijöille on hyvä antaa tarkastajan omat sekä mahdollisuuksien mukaan Rikosuhripäivystyksen ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän yhteystiedot, jotta työntekijä voi halutessaan myöhemmin olla yhteydessä auttaviin tahoihin.

Tapauksia voi tulla ilmi myös työntekijöiden omasta aloitteesta. Tällöin kyse on yleensä palkkasaataviin liittyvistä ongelmista, jolloin työsuojelutarkastajan pitää itse ymmärtää kysyä lisätietoa tilanteesta ja siihen liittyvistä seikoista työperäisen hyväksikäytön ja/tai ihmiskaupan tunnistamiseksi (ks. esimerkkikysymyksiä tarkistuslistasta 3).

Vaikka tarkastuksella havaitaan viitteitä ihmiskaupasta tai muusta vakavasta työperäisestä hyväksikäytöstä, työsuojelutarkastaja tekee tarkastuksen loppuun normaaliin tapaan. Tarkastuksen jälkeen tarkastajan tulee kuitenkin viipymättä ottaa yhteyttä kyseisen poliisilaitoksen ihmiskauppahyödyshenkilöön. Jos yhdyshenkilö ei ole tiedossa, yhteystiedot voi pyytää poliisilaitokselta. Jos tieto välitetään sähköpostitse, tarkastajan tulee muutaman päivän sisällä varmistua siitä, että viesti on mennyt perille ja siihen on reagoitu.

Jos tarkastuksella on akuutti työntekijän tai tarkastajan henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka, tulee soittaa yleiseen hätänumeroon 112.

Muussa tapauksessa on tapauksen tutkinnan kannalta parempi suunnitella toimenpiteet ajan kanssa. Jos kuitenkin on syytä epäillä, että työntekijät poistuvat työpaikalta välittömästi tarkastuksen jälkeen, tulee poliisiin ottaa heti yhteyttä. Kokemuksen mukaan näin tapahtuu usein esimerkiksi rakennustyömailla, joissa laittomasti työskentelevät työntekijät eivät enää palaa samalla työmaalle tarkastuksen jälkeen.

Jollei valokuvaaminen herätä liikaa huomiota, tarkastaja voi kuvata tarkastuksella esim. asuinolosuhteita. Joka tapauksessa olosuhteet on syytä kirjata muistiin hyvin siltä varalta, että poliisi haluaa myöhemmin kuulla tarkastajaa todistajana asiassa.

Mitä pitää tehdä, jos havaitsee merkkejä ihmiskaupasta tai työperäisestä hyväksikäytöstä?

Yhteys alueelliseen poliisiin ja/tai ihmiskauppakontaktihenkilöön ja sen perusteella keskustelu poliisin kanssa jatkotoimenpiteistä

Jos tarkastuksella on akuutti työntekijän tai tarkastajan henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka, tulee soittaa yleiseen hätänumeroon 112

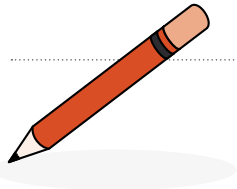
Yhteydenotto ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään (<http://www.ihmiskauppa.fi>) numerossa 029 54 63 177 (tarkempi yhteydenotto vaatii yleensä kontaktia työntekijöihin sekä heidän suostumustaan ilmoittaa tilanteesta eteenpäin, konsultoida voi aina)

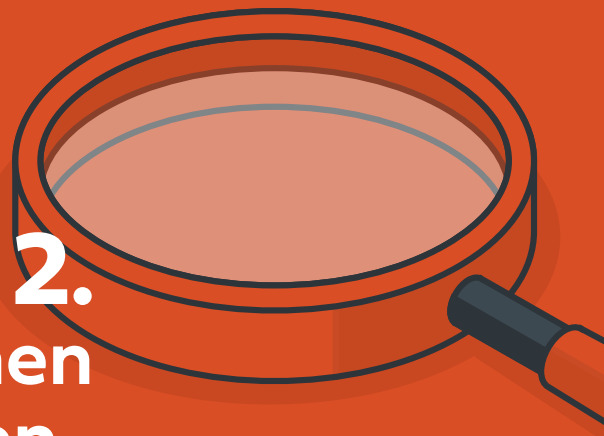
Yhteydenotto ihmiskaupan uhreja auttaviin järjestöihin, esimerkiksi Rikosuhripäivystykseen <https://www.riku.fi/yhteystiedot> (tarvittaessa voi konsultoida esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan uhrien auttamistyön erityisasiantuntijaa Pia Marttila, pia.marttila@riku.fi, 040 630 9669); ks. myös http://www.ihmiskauppa.fi/hae_apua/valtion_ja_jarjestojen_tarjoama_apu_ihmiskaupan_uhrille

Tiedon välittäminen epäasiallisista asumisolosuhteista palo- ja/tai terveystarkastajille – myös yhteistarkastus on mahdollinen, jos on vihjetietoa asiasta jo ennen tarkastusta

Rikosilmoitus poliisille olemassa olevan pohjan mukaisesti

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning most of the page width.

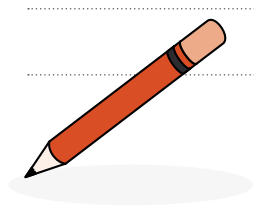
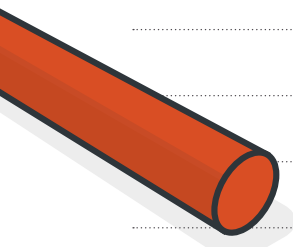

Tarkistuslista 2.

esityksen tekeminen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään

- Esitys pitää tehdä pääsääntöisesti kirjallisesti
- Voi olla vapaamuotoinen, tai tehty auttamisjärjestelmän lomakkeelle
- Jos asiassa on aloitettu esitutkinta ihmiskaupparikoksen takia, poliisin pitää ilmoittaa Joutsenoon ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle järjestelmään esitettävän henkilön osalta:
 - Henkilön perustiedot
 - Perustiedot henkilön tilanteesta ja käynnissä olevasta esitutkinnasta
 - Mahdolliset tiedot siitä minkälaisen ja kuinka kiireellisen avun tarpeessa henkilö on (esimerkiksi majoitus, taloudellinen tuki, akuutti terveydenhuolto)
 - Onko asiassa poliisin arvion mukaan auttamistoimia järjestettäessä huomioon otettavaa turvallisuushkaa
- Kiireellisissä tapauksissa esityksen voi tehdä myös suullisesti, jotta toimenpiteet saadaan aloitettua välittömästi
- Jos esittäjänä toimii poliisi, ohjeet esityksen tekemiseen: ”Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen”, Poliisihallituksen ohje
- Tutkinnanjohtaja ratkaisee, kuinka paljon esitutkintaa koskevia tietoja auttamisjärjestelmälle voidaan luovuttaa
- Jos asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa epäilystä ihmiskaupparikoksesta, poliisin tulee esittää perusteet auttamisjärjestelmään ottamiselle

Tarkistuslista 3.

Kysymyksiä työntekijöille

Tämä kysymyslista perustuu työperäistä hyväksikäyttöä käsitelleeseen tutkimukseen (Jokinen ym. 2011). Listaa voidaan käyttää pohjana uhrin kanssa keskustellessa. Kysymysten tulisi olla helposti ymmärrettäviä ja ytimekkäitä, etenkin jos uhri ei halua tai pysty kertomaan koko tarinaa siitä, mitä on tapahtunut.

Rekrytointi

Mistä kuulit työpaikasta? Miten päädyit sinne töihin?

Saitko töitä välitysfirman tai työvoimatoimiston kautta?

Jouduitko maksamaan työpaikasta (välitysmaksun tms.)? Kuinka paljon? Kenelle?

Miten sait työluvan? Kuka hankki sen sinulle? Maksoitko siitä?

Miten matkustit Suomeen? Ostitko matkaliput itse?

Jouduitko lainaamaan rahaa matkustaaksesi Suomeen? Kuinka paljon? Mistä lainasit rahat?

Oliko joku sinua vastassa lentokentällä/satamassa/rautatieasemalla tms.? Kuka?

Työ

Minkälaista työtä teit? Missä?

Oliko työ sitä mitä luvattiin?

Mihin aikaan työskentelit ja kuinka monta tuntia työskentelit päivässä? Kuinka monta päivää kuukaudessa?

Saitko tietää työtunneistasi ajoissa? Olivatko työtunnit merkitty työvuorolistaan ja oliko lista ajantasainen, helposti saatavissa oleva ja ymmärrettävä?

Kuinka monta työntekijää työpaikalla oli?

Millaisissa olosuhteissa työskentelit?

Millainen työnantajasi oli? Miten kommunikoit hänen kanssaan (varsinkin jos ei yhteistä kieltä)?

Uhkailtiinko sinua (väkivallalla, karkottamisella, poliisilla, työn menettämisellä tms.)?

Oliko työnantajasi väkivaltainen sinua kohtaan?

Olisitko voinut lopettaa työn, jos olisit halunnut? Pakotettiin sinut jatkamaan työskentelyä? Miten?

Olivatko passisi/henkilöllisyyspaperisi omassa hallussasi koko ajan?

Kerroitko tilanteesta kenellekään?

Palkka ja työsopimus

Oliko sinulla kirjallinen ja allekirjoitettu työsopimus? Vai ainoastaan suullinen sopimus?

Tiedätkö paljonko sinun tulisi ansaita tunnilta/kuussa lain mukaan?

Miten palkka maksettiin (käteisenä, tilille tms.)?

Kuinka usein sait palkkaa? Kuinka paljon?

Olitko tyytyväinen palkkaan?

Vastasiko palkka sen luvattua suuruutta?

Jouduitko maksamaan osan palkastasi takaisin työnantajalle?

Saitko ylityökorvausta? Toisin sanoen, saitko ylimääräistä rahaa, jos työskentelit yli kahdeksan tuntia päivässä tai yli 40 tuntia viikossa? Saitko ylimääräistä rahaa, jos teit töitä iltaisin tai viikonloppuisin?

Vähennettiinkö palkasta suoraan joitain kuluja?

Jäikö palkastasi mitään säästöön? Lähetitkö rahaa kotimaahan perheelle/sukulaisille?

Jouduitko ikinä työskentelemään sairaana? Saitko olla palkallisella sairauslomalla? Tiesitkö mitä tehdä tai minne mennä, jos sairastuisit?

Painostettiin sinua ikinä tekemään töitä tai tehtäviä, joihin et halunnut suostua/jotka eivät kuuluneet työsopimukseesi/joihin tarvittavia taitoja tai pätevyyyksiä sinulla ei ollut?

Vapaa-aika

Kuinka usein sinulla oli vapaapäiviä? Saitko ikinä olla vapaalla kaksi (tai useampaa) peräkkäistä päivää?

Saitko tehdä vapaa-aikanasi mitä halusit vai pitikö sinun kysyä lupaa työnantajaltasi?

Tutustuitko kehenkään suomalaiseen? (Opitko suomea?)

Piditkö yhteyttä perheeseen/sukulaisiin/ystäviin kotimaassa?

Oliko sinulla palkallista lomaa?

Haluatko lisätä tai kommentoida jotakin työolosuhteisiin tai työhön yleisesti liittyen?

Asuminen

Missä asuit? Kuinka monta henkilöä asunnossa asui?

Miten asuminen järjestettiin?

Kuinka paljon maksoit asumisesta?

Olitko tyytyväinen asumisolosuhteisiin?

Jouduitko mielestäsi maksamaan liikaa asunnosta?

Miten kuljit töihin?

Handwriting practice area consisting of 25 horizontal dotted lines.

